БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

41-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 16 (10384) | 1964 оной январиин 19, воскресени | Сэн 2 мүнгэн

Экономическа талаһаань харахада

МЯХАНАЙ ФЕРМЭ ЭМХИДХЭХЭДЭ ХЭР АШАТАЙБ?

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай үйлэдбэриин управлениин аг-ын Захаамина аймагай «Победа», «Коммунизм» (Санага), «Байкал» колхозууд тусгай мяханай фермэнүүдые эмхидхэжэ, тугалнуудые үнеэдтэ дажа түлжүүлдэг болонхой.

Энэнь алишье талаараа зүб, таарамжатай һайн арга байна. Нэгэдэхеэр, эбэртэ бодо малай, илангаяа үнеэдэй тоо түргэн олошоруулха арга олдоно. Хоёрдохёор, ажахынуудта хямда сэнтэй мяханшье ехэ абтаха болоно.

Цахирай сомоной «Победа» колхозой дуршэлтэй малшад Өмжир, Татьяна Доржиевтан үнгэрэгшэ жэлдэ февраль, март соо гараһан 80 тугал үнеэдтэ заядажа түлжүүлээд, эдэнэйнгээ шэгнүүрые сүүдхэ бүри дунда зэргээр 850 граммаар нэмээгээ. Ондоогоор хэлэбэл, эрэ бяруунуудынь 9—10 һаратайдаа тус тустаа 270 килограмм хүрэтэр татадаг болонхой. Мүнөө тэдэнээ бүлэнь толгой бүриинь 300 килограмм болгожо, нэгэдэхи кварталда гүрэндэ тушаахань. Үнеэдтэ заядажа түлжүүлэгдэһэн тугалнуудые тусгаар һайн харууһан дээрэ байлгажа, түргэнөөр шахаад, дахин бэлжүүлэнгүй шэгнүүр ехэтэйгээр гүрэндэ худалдахадань колхоздо тон ашагтай. Энээнэй ашаар жэлдээ 7—10 тонно үбһэ, зелёнко алмана шуу. Мяханай фермын тэжээһэн тугалнуудые гүрэндэ тушаагаад байхада, үнеэн бүриһөө жэлдээ 230 түхэриг хүрэтэр олзо абтадаг гээшэ. Тиихэдэнь эндэ һаалиин фермын үнеэн бүридэ жэл соо 14, 31 центнер тэжээлэй единицэ гаргагдажа, тэрэнһээ абтаһан һүнһөөнь 240—250 түхэриг олзо оруулагдана. Энээн дээрэһээ харахада, мяханай фермын үнеэд һаалиин малда орходоо хоёр дахин бага тэжээл эдеэд, адли олзо оруулна ха юм.

Гэхэтэй хамта мяханай фермын ажалые зүб шэглэлтэйгээр эмхидхэжэ шадаагүй һаа, олзо доход ёһоор абтахагүй, харин гарза хохидол ушаруулжа болохо байна. Жэшээ болгон, Үлэгшэнэй «Красный Октябрь» колхоз нёдондо мяханай фермэ эмхидхээбди гээд, 124 үнеэдээ гэхэ гү, али бүхы эхэ малай гурбанай нэгые һаахаяа болижо, тугалнуудта хүхүүлдэг болоо.

Теэд мяханайнь фермэ хэр зэргэ ашагтай гараабгэжэ хараябди. Шулуу Ургуул гэжэ газарта 80 үнеэд, 24 гунжад харууһалагдажа, тэдэнһээ 99 тугал абтаа. Тэдэнь 5 һара соо үнеэдтэ заядагдажа түлжүүлэгдээд, тус тустаа 107 килограмм шэгнүүртэйгээр тушаагдаа. Ондоогоор хэлэбэл, эндэ жэл соо үнеэн бүридэ 1,5 тугал түлжүүлэгдэжэ, нарай мал бүхэнэй шэгнүүр сүүдхэдээ 566 граммаар нэмээгдэһэн.

— Бидэ үнеэн бүридэ 2—2 тугал табиха аргагүй байһан дээрэһээ зарим үнеэдээ һаажа, һүень тушаагаабди,— гэжэ фермые даагша нүхэр Балсанов хэлэнэ.

Үнэхөөрөө тус фермэһээ 1027 түхэригэй һү, тоһон тушаагдаа. Тиихэдээ энэмнай һаалиин фермэ гээшэ гү, али мяханай гү? Магад тугал хүхүүлжэ байһан зарим үнеэдээ һаахадань олзотой байгаа гү? Үгы даа. Эндэхид 1963 ондо бүхыдөө 8635 түхэригэй олзо оруулжа, 9540 түхэригэй гаргаша хээд, эсэстээ аяар 905 түхэригөөр гарзатаа ха юм.

Теэд яахадаа мяханайнь фермэ иимэ бирагүй байдалда ороо гээшэб?

Эндэ ажал зүбөөр эмхидхэжэ шадангүй, энэ шухала хэрэгые зүндэнь табижархиһан дээрэһээнь мяханай фермэдэ илгагдаһан үнеэдһээнь һүншье, мяханшье абтаагүй, миил тэжээлэй гаргаша болоод һалаа. Манай һанахада, мяханай фермэдэ гэжэ илгагдаһан үнеэн бүридэ заабол 2—3 тугал табижа, заядан түлжүүлхэ ёһотой. Тэдэнээ 4 һара соо тэжээгээд, һалгаажа гү, али үнеэдтээ ондоо нарай тугалнуудые табижа хүхүүлээ һаань иимэ юумэ болохогүй һэн. Саашадаа энээниие бодомжотой зүбөөр эмхидхэжэ, үнеэн бүриһөө шадаал һаа ехэ олзо доход оруулхын тула оролдохо байна.

Г. Ильин,
Зэдын үйлэдбэриин управлениин түсэблэлгын-экономическа таһагай начальник.

Баян-голойхидой уряада харюу

Хонхор нугынхид дэмжэнэ

Д. Очирова.

—Ажал гээшэ ямаршье, хүгшэн залуушье, хүндэ һаалта хэхэгүй. Совет үедэ ажалша хүн хүндэтэй, алдар солотой. Нүхэртээ хоюулаа пенсидэ гаранхайбди. Мүнгэмнайшье маанадта хүрэхөөр, зөөри зөөшэшье байха. Теэд һураһан юумые һураар татажа болохогүй гэлсэдэгтэл, ажаллангүй, миин гэртээ һуужа яашье шадахагүй байнабди. Ажабайдалайнгаа үдэр бүхэндэ үзэгдөөгүйгөөр һайжаржа байхада хүдэлэнгүй, ниитын жасада хубитаяа оруулалсангүй ябаха гээшэ һанаанда һабтай,— гэжэ Дарима Очировна хүбүүн тээшээ харан харан хөөрөө һэн.

Эгээл энэ Дарима хонишон шэнги урагшаа һанаатай, ёһотой коммунист шэнжэ маягтай наһажаалшье, залуушье хүнүүд Хонхор Нугын бригадада табигдаһан. 1400 эхэ хонидынь гурбан отарада хубаарилагданхай. Арга оншыень оложо, даажа абаһан ажалдаа заабол амжалта түйладаг заншалтай коммунист Гомбо-Сурэн Дашиевай хүтэлбэреэр иигэжэ гурбан хонишод, 9 хурьгашад эмхитэй эбтэйгээр хүдэлнэ. Бүхы талыень бодолсожо, хонин бүхэнһөө хурьга түлжүүлхэ, 3 килограмм шанартай нооһо хайшалха социалис уялгаяа сохом дүүргэхээр зоригжонхой.

—Хонишодоймнай хахадһаа олонхи хурьгалба. Теэд нэгэшье толгой гарзалнагүй, булта тобир һайнууд. Хурьгашаднай бүхы хүсэ шадалаа, мэргэжэл шадабарияа дууһан гаргана. Оролдосотой, тон үнэн сэхээр ажаллахада «голодоһоң» гарахагүй бшуу,—гээд Гомбо-Сурэн Дашиев дарууханаар миһэрнэ.

Хонидойнь, хурьгадайнь байра газааһаа, досооһооншье харахада булта шэн наринаар, тааруу зохидоор, ёһотой ажалша хүнэй дэлисэтэйгээр түхеэрэгдэһэн. Газаа, досоогүй ариг сэбэр.

Нютаг нугадаа, управлени соогоо мэдээжэ малшад Бадмацу Тодорхоева, Бутэдма Аюшеева, Борис Буянтуев, Иван Нимажапов, Бато-Цырен Нимажапов, трактор «агтынь» жолоое алдахагүйгөөр гартаа адхаһан Екатерина Бадмажапова, Бадмацу Цырендоржиева, Галина Доржиева гэгшэд унтаха нойроо гамнангүй ябана.

Хонин һүрэгөө түргөөр хүгжөөхэ тухай Баргажанай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой хонишодой бэшэгые тус бригадынхид һаяхан уншаад, ямар амжалтатай, дутагдалнуудтай байһанаа, ажалаа лажа улам һайжаруулхаяа тодорхойлон хэлсээ. Тиигээд нэгэ хурьгашанай 80 хурьга даажа харууһалха нормотой һаа, 100—100 хурьга түлжүүлхэбди, эхэһээнь һалгааха саг болотор хурьган бүхэнэй шэгнүүрые 20—22 килограмм хүргэхые тэмсэхэбди гэжэ нэгэн дуугаар шиидхэбэ.

«Залхуурхые мэдэнгүй, үнэн сэдьхэлһээ оншыень оложо ажаллаха, шэнэ амжалта түйлаха хүсэлтэйбди. Суута хонишон Шалсама Цыремпиловагай уряалаар арюун һайхан һэшхэлтэй болохо, хонин, хурьган бүхэниие гарзалуулангүй, арадай гамтай баялиг гэжэ саг үргэлжэ сэдьхэжэ ябаха мүрысөөндэ бодонобди» гээд хонхор нугынхид тангариглана.

Зунай, намарай тунга бэлшээриин үедэ һайса мяхажаһан, таргалһан хонид үбэлжэлгын, түрэлгын сагта угтаашье ядалданагүй. 2200 центнер шэмэтэй һайн үбһэ бригадынгаа хүсөөр сабшажа, сэбсытэр һурилжэрхинхэй. Хурьгалһан хонин бүридөө 700 грамм үбһэ, 1,5 килограмм кукурузын силос, 300 грамм һайхан һолоомо, тэжээлэй дабһа, мел, шэлбүүһэ үгэнэ. Хурьгадай гараһанһаа хойшо эхэтэйнь гурба хоноулаад, саашадаа 20—20 толгойгоор илгажа, амяарлан байлгана. Түрэһөөр 5—6 хоноод байхадань боро эдеэндэ оруулжа эхилнэ.

Хонхор Нугын хонишодой хэрэг үдэр ерэхэ бүри улам амжалтатай, өөһэдтэнь урматай, хүхюутэй боложо байна. Түл абалгаар, нооһо хайшалалгаар Шалсама Ламажаповна Цыремпиловатай эдэнэр сэхэ мүрысэхэ бэзэ гээд найдахаар.

Набтаршаг, яб гэмэ шударгы шүрбэлиг бэетэй, хүдэржэшэһэн хүри улаан шарайтай наһажаал эхэнэр хүнэгтэй үһанһаа уурал бааюулһаар гэрһээ гаража, хонидой байра руу яралтайгаар шэглэшэбэ.

— Эжы, э-э, эжы хүлеэгыш, хурьгадыешь дууһан эдеэлүүлэлсээд, энэ юумыешни дууһан хэлсээд, дүрин ошожо ерэхэб. Долоодохи клубтай ассайхид бултадаа кинодо ошохо гэлсээбди,—гэжэ ооглон хэлэһээр үгэшэ сэбэр бэетэй, хурса харасатай хүбүүн хүсэжэ ерээд, хүнэгтэй һүыень дүмүүхэнээр абаад, хойноһоонь дахасалдан орошоо һэн.

Энэмнай Хяагтын совхозой Хонхор Нугын хонишодой томодхогдоһон бригадын тон хүндэтэй хүниинь, хурьгашан, пенсидэ үнгэрэгшэ жэлдэ гараһан Дарима Очировна хүнтэеэ ябаһан байба. Хэр угһаа хүхэтэй Хяагта нютагта, Хираанай нагта һуурижан нютагжаһан ажалша бэрхэ, эдэбхитэй шуумар энэ хүгшэн олондо мэдээжэ болонхой. Колхозой анха түрүүн эмхидхэгдэһээ хойшо мүнөө хүрэтэр Бабаасан хүртэеэ эрхимэй эрхим хүнүүдэй нэгэдэ ажаллаһаар.

Д. Чимитов,
манай тусхай корр.

Нүхэд Фидель Кастро, Н. С. Хрущев Калининай ажалшадта айлшалба

Социалис революциин нэгэдэмэл партиин Национальна хүтэлбэриин Нэгэдэхи секретарь, Кубын Республикын революционно правительствын премьер-министр Фидель Кастро Рус, КПСС-эй Центральна Комитедэй Нэгэдэхи секретарь, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Никита Сергеевич Хрущев, Советскэ Союзда аяншалхадань Фидель Кастротой хамта ябалсаһан Кубын нүхэдүүд, мүн СССР-һээ Кубын Республикада байдаг элшэн сайд А. И. Алексеев январиин 17-до Калинин городой ажалшадта айлшалжа ерэбэ.

Фидель Кастро Н. С. Хрущев хоёрой Калининска хэмэл утаһанай комбинадта ерэхэдэнь, предприятиин хэдэн мянгаад ажалшад хүндэтэ айлшадые ехэ халуунаар угтан абаа. «Фидель, Хрущев!» «Советскэ Союз Куба хоёрой хоорондохи хани барисаан мандаг!», «Кубинецүүд, ородууд—аха дүүнэр!» гэһэн үгэнүүд эндэ тэндэһээ дуулдана. Нүхэд Фидель Кастро, Н. С. Хрущев болон тэдэнэртэй суг ябалсаһан хүнүүд комбинадай нооһо ээрэдэг цех ошожо хараа.

Һүүлдэнь Калининска камвольно комбинат ошобо. Эндэнь мүн лэ тон халуунаар, нэрьемэ альга ташалгаар тэдэниие угтан абаа. Нүхэд Фидель Кастро, Н. С. Хрущев болон бусад нүхэдүүд предприятиин цехүүдэй хүдэлмэритэй танилсаа.

Нооһо ээрэдэг цех соо ехэ митинг болоо. Тус комбинадай нооһо ээрэгшэ, коммунис ажалай ударник Т. Грудина, ахалагша мастер Н. Кузнецов, КПСС-эй промышленна обкомой нэгэдэхи секретарь Х. Нешков айлшадые халуунаар амаршалаа. Табан жэлэй саада тээ эрхэ сүлөөгөө олоһон, мүнөө үедэ социализм тогтоожо байһан Кубын баатар арадтай совет арадай аха дүү ёһоной мэдэрэлтэй байһан тухай тэдэнэр мэдүүлээ.

Кубын революциин национальна герой Фидель Кастрын үгэ хэлэхэдэнь митингдэ хабаадагшад үни удаан үргэлжэлһэн альга ташалгаар угтаа. Совет арадай Кубын арадтай аха дүү ёһоной мэдэрэлтэй байһандань нүхэр Кастро предприятиин хүдэлмэрилэгшэдтэ баяр хүргөө. Городой промышленна предприятинуудтай танилсаха зуураа социалис байгуулалтын хүсэн түгэлдэр байһандань, өөрынгөө гараар оронойнгоо баялигые эдлэжэ байһан совет хүдэлмэришэн ангиин баатаршалгада үшөө дахин этигэнэб гэжэ нүхэр Кастро онсолон тэмдэглээ. Совет арадай гайхамшагта ажал ябуулга бидэниие зоригжуулна гэжэ үгэ хэлэгшэ хэлэнэ. Колониализм болон империализмда эсэргүү тэмсэлдэнь бүхы ороной ажалшадые эмхидхэн жагсаадаг пролетарска интернационализмда үгынгөө ехэнхи хубиинь тэрэ зорюулаа.

Дахяад нэрьемэ альга ташалган болоно. КПСС-эй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. С. Хрущев үгэ хэлээ.

(ТАСС).

КПСС-эй БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ II ПЛЕНУМ

КПСС-эй ЦК-гай ДЕКАБРИИН ПЛЕНУМЭЙ ДҮНГҮҮД, ОБЛАСТНОЙ ПАРТИЙНА ОРГАНИЗАЦИИН ЗОРИЛГОНУУД

Партиин обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр А. У. МОДОГОЕВОЙ хэһэн элидхэлһээ

КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй, тэрэнэй баталан абаһан шиидхэбэринүүдэй удха шанар тухай нүхэр Модогоев элидхэлэйнгээ эхин хубида дэлгэрэнгыгээр тогтоһон байна. Удаань, КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ талаар областной партийна организациин үмэнэ табигдаад байһан зорилгонууд тухай хэлээ.

Ехэ хүдэлмэриин зорилгонууд

«Химиин промышленностиие хүгжөөхэ асари ехэ программые амжалтатайгаар бэелүүлгэ химиие хүгжөөлгэтэй холбоотой промышленностиин бусад һалбаринуудай коллективүүдэй энэ шухала хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсалгаһаа нилээд ехээр дулдыдаха» гэжэ ЦК-гай Пленумэй баталан абаһан тогтоол соо онсолон тэмдэглэгдэнхэй. Пленумэй энэ заабари манай республикын промышленна предприятинуудай коллективүүдтэ бүрин хүсэдөөр хамаадана.

Модые химическэ талаарнь хубилган болбосоруулха бүлэг предприятинууд республика дотор мүнөө баригдажа байнхай, ойрын жэлнүүдһээ хүдэлжэ орохо. Эдэнэрэй тоодо оролсодог томо предприяти гэхэдэ, Сэлэнгын целлюлозно-картонно комбинат болоно. Модо химическэ талаар хубилган болбосоруулха тухай Н. С. Хрущев Пленум дээрэ иигэжэ хэлээ һэн:

«Модые химическэ талаарнь хубилган болбосоруулгын экономическа талаараа ехэ ашагтай байһан тухай нэгэтэ бэшэ хэлэһэн байнаб. Энэ хэрэг болошогүй ехээр унжагайруулагдана, модон шэнги иимэ национальна баялигые ашаг үрэ багатайгаар хэрэглэлгэ үргэлжэлһөөр. Манайда бүхы дээрээ бэлэдхэгдэдэг модоной 7 процентнь химическэ талаараа хубилган болбосоруулагдажа, целлюлоз, саарһан, картон болон плиткэнүүд болгогдодог, тиихэдэ хүгжэнги капиталис оронуудта модоной 50, мүн дээшэшье процентнь химическэ талаараа хубилган болбосоруулагдадаг».

Жэшээ абахын тулада холо ошоһоной хэрэггүй. Манай республикын ой модоной ажахыда юун боложо байнаб?

Республикын ойнууд сооһоо дүрбэ миллион 700 мянган кубометр модон жэл бүхэндэ бэлэдхэгдэнэ. Тиихэдэ модо бэлэдхэһэн газарнуудта миллион хахад шахуу кубометр шэлбүүһэ, гэшүүһэн, модоной үзүүр болон узуур үлэдэг. Эдэ үлэгдэлнүүд һайл һаа галдагдадаг, үгышье һаа, байра дээрээ үмхиржэ, ургажа байһан модо бузараан гэмтээдэг юм. Бэлэдхэгдэһэн модоной зарим хуби шпал болон модо хюрөөдэдэг предприятинуудта болбосоруулагдана. Эндэ 400 мянган кубометр хүрэтэр үлэгдэлнүүд гаража, хэрэглэгдэнгүйгөөр хаягдадаг байха юм. Эдэ бүхы үлэгдэлнүүдые химическэ талаарнь хубилган болбосоруулаа һаа, арадай ажахыда тон шухала болодог хэдэн мянган тонно үнэтэ материалнууд абтаха байгаа.

Баригдажа байһан манай Сэлэнгын комбинат түлеэн болохо модые, модо бэлэдхэлэй, модо болбосоруулгын бүхы үлэгдэлнүүдые хубилган болбосоруулжа, целлюлоз, хайрсагай картон, зарим химикадуудые гаргаха байна. Кубометр түлеэнһээ гү, али шэлбүүһэ гэшүүһэнһөө комбинат 280 килограмм хайрсагай картон гаргахатаяа хамта, 3 килограмм талова тоһо, килограмм шахуу скипидар, кубометр түгсэгһөө—130 килограмм канифоль абаха байна.

Манай республикын модо бэлэдхэлэй предприятинууд модые химическэ талаарнь хубилган болбосоруулха Эрхүүгэй областиин Солзанска баһа нэгэ томо комбинадые модоор хангаха юм. Энэ комбинат мүн лэ яаралтай түргэнөөр баригдажа байнхай. Манай республика дотор бэлэдхэгдэһэн миллион хахад шахуу кубометр хэрэгсэлэй модые тус комбинат болбосоруулха байна.

Модые химико-механическаар хубилган болбосоруулха предприятинуудай тоодо мүнөө баригдажа байһан Байгалай, Онохойн модо болбосоруулдаг комбинадууд оролсоно. Эдэ комбинадууд модоной хибэдэһэ, зоргодоһоор 50 мянган кубометр плиткэ жэл соогоо гаргадаг цехүүдтэй байха юм. Иимэ предприятинуудай тоодо жэлдээ 14 мянган тонно тэжээлэй дрожжо гаргадаг Онохойн гидролизно-дрожжын завод оролсоно. Завод нэгэ кубометр хибэдэһэнһээ 82 килограмм тэжээлэй дрожжо гаргаха юм.

Манай республикын нүгөөдэ бүлэг предприятинууд республикаһаа ондоо тээгүүрхи ехэ химиин предприятинуудые хэрэгтэй болохо зүйлнүүдээрнь хангаха үүргэтэй юм. Эдэ бүлэг предприятинуудай эгээн томонь «Татарский ключ» гэжэ карьер болоно. Тус карьер химическэ талаараа сэбэр известняк абадаг байна. Энээнһээнь кальциин карбид, синтетическэ каучук, полихлорвинилово дабирхай гаргаха юм. Карьерэй сэбэр известняк эрхим шанартай цемент гаргахын тулада цементын заводуудта, мүн металлургическа предприятинуудташье эльгээгдэдэг байха.

Улаан-Үдын шэлэй заводто шэл хайлуулдаг хоёрдохи оньһо түхеэрэлгэнүүдэй ашаглалгада үгтэһэнэй һүүлээр, шэл хүбэн гаргаха цех бариха гэжэ түсэблэгдэнхэй. Энэ хадаа шэл утаһа болон шэл пластика гаргахада хэрэгтэй материал юм. Энээнэй угаа ехэ удха шанартай байһан тухай ЦК-гай Пленум дээрэ нилээд хөөрэлдөөн болоо һэн.

Манай республикада тон элбэг перлит промышленностиин хэдэ хэдэн һалбаринуудта ехэ удха шанартай. Шанаржуулһан перлидые барилгада хэрэглэхэдэ таарамжатай гэжэ үнинэй тодоронхой. Перлитобетонно конструкцинууд гэр байрын болон түхеэрэлгэнүүдэй шэгнүүрые нилээд хүнгэдхэхэ, цемент, булад гаргашалгые бага болгохо, барилгын өөрынь үнэ хямдаруулха арга олгоно.

Республика доторнай химиин промышленностьда, мүн минеральна үтэгжүүлгэ болгон хэрэглэхээр элдэб химическэ зүйлнүүд тон элбэг. Тэдэнэй тоодо апатит, нүүрһэн, известняк болон бусад ороно.

Улаан-Үдэһээ хойшоо 15 километртэ апатидуудай Ошурковска уурхай 1962 оной эсэстэ олдоо һэн. Даб дээрэ хэгдэһэн технологическа шэнжэлэлгын мэдээнүүдэй харуулһанай ёһоор эндэхи уурхайн рудаһаа 30 гаран процентын фосфорой пятиокистай концентрат абтажа болохо байна. Ошурковска уурхай фосфорно үтэгжүүлгэ гаргаха бааза һаяын жэлнүүдтэ боложо шадаха.

Галуута-Нуурай нүүрһэн мүнөө түлишэ болгон хэрэглэгдэнэ. Тэрэниие али бүхы талаһаань ашаглажа, ажаһуудалда хэрэгтэй газ, мүн аммиак, мочевина болон хүдөө ажахыда үргэнөөр хэрэглэгдэхэ бусад үнэтэ продуктнуудые абажа болохо байна.

Холбоолжоной нүүрһэнэй карьерые ашаглахада гараха окистой нүүрһые үтэгжүүлгэ болгон хэрэглэхээр. Түнхэнэй аймагтахи Ахаликска уурхайнуудай нүүрһые үтэгжүүлгэ болгон хэрэглэжэ болохо байна. Эндэхи нүүрһэн хүрин үнгэтэй, хүсэд нүүрһэн боложо шадаагүйшье һаа гуминова кислота ехэтэй байдаг юм.

Химиин промышленностиие хүгжөөхэ талаар КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй баталан абаһан асари ехэ түсэбтэй холбоотой республикымнай промышленностиин тиимэ һалбаринуудай арга боломжонууд, саашадаа хүгжэхэ хараа иимэ байна.

Модые химическэ болон механическа талаар хубилган болбосоруулха бүлэг предприятинуудай, мүн «Татарский Ключ» гэжэ карьерэй барилгын ямараар хэгдэжэ байһан тухай, химиин промышленностиие хүгжөөлгэтэй холбоотой шухала барилгануудые түргэнөөр ашаглалгада үгэхэ талаар барилгашадай үмэнэ табигдажа байһан зорилгонууд тухай элидхэлшэ саашань хэлээ.

Ургасын найдамтай үндэһэ һуури уһалуури болоно

Нүхэдүүд, хүдөө ажахын продуктнуудые саашадаа бүри элбэгээр абаха талаар областной партийна организациин зорилгонууд тухай тогтожо хэлэхыем зүбшөөгыт.

КПСС-эй ЦК-гай сентябриин Пленумһээ (1953 он) хойшо үнгэрһэн арбан жэл хадаа бүхы орондомнай, мүн манай республикада хүдөө ажахын бүхы һалбаринуудые эрид ехээр хүгжөөһэн үе саг болобо үгэнэ. Энэ үе соо республикын колхоз, совхозууд хүдөө ажахын гол продуктнуудые: орооһо таряа абалга 2,8 дахин, хартаабха—3,8 дахин, овощ—2 дахин, саахарай свёкло—2,9 дахин нэмэһэн байна. Мяха абалга 2,7 дахин, һү—3,1 дахин, нооһон—3,5 дахин, үндэгэ—4,4 дахин нэмээ. Тиигэжэ эдэ продуктнуудые гүрэндэ худалдалга мүн лэ дээшэлһэн байха юм гэжэ элидхэлшэ хэлээ.

Республикада Центральна Комитедэй, правительствын ехэ туһаламжа үзүүлһэнэй, республикын хүдөө ажахын бүхы хүдэлмэришэдэй шэн зоригтойгоор ажаллаһанай ашаар эдэ амжалтанууд түйлагдаа.

Амжалтануудай түйлагдаһаниинь арсашагүй. Гэбэшье зүбөөр сэгнэлтэ хэбэл манай колхоз, совхозууд хүдөө ажахын үйлэдбэриие дэбжээхын, продукци бүри элбэгээр абахын тулада бии байһан арга боломжонуудаа үшөөл хүсэдөөр ашаглажа шадаагүй гэжэ сэхэ мэдэрхэ хэрэгтэй.

Газар колхоз, совхозуудай гол баялиг болоно. Хүдөө ажахые ашаг ехэтэй болгохо гээшэ ямар удхатайб гэхэдэ, хамагай түрүүндэ газараа эгээн лэ һайнаар эдлэхэ, гектар бүхэнһөө шадаал һаа, ехэ продукци абадаг болохо хэрэгтэй.

Өөһэдтөө даалгагдаһан газарые республикын колхоз, совхозуудай ямараар ашагладаг байһыень хараад үзэе.

Колхоз, совхозуудай 2 миллион 300 мянган гектар газарай оройдоол 853 мянган гектарынь гү, али гурбанай нэгэнһээ жааха эхэнь хахалагдаад, ашаглагдана. Үлдэгшэ гурбанайнь хоёр хуби сабшалан, бэлшээри болгон хэрэглэгдэнэ. Тиихэдэ колхоз, совхозууд хахалагдадаг газарай гектарһаа дунда зэргээр 9,5 центнер тэжээлэй единицэ (энэньшье тон бага), сабшалан, бэлшээриин гектарһаа 2,6 центнер тэжээлэй единицэ абана. Республикын колхоз, совхозуудта 114 мянган гектар уһалагдадаг сабшалан бии. Энэ эрхим газарнай юм. Эдэ талмайнуудай уһалагдадаг хадань, сагай уларилай хэршье муу байгаа һаань, үндэр тогтууритай ургаса абажа болохо байна. Эдэ газар дээрэһээ колхоз, совхозууд гектар бүриһөө дунда зэргээр 10—12 центнер үбһэ гү, али 4—5 центнер тэжээлэй единицэ абадаг. Эдэ газарые хахалаад орооһото гү, али тэжээлэй ургамал таряа һаа, ядахын сагта 15—20 центнер тэжээлэй единицэ абажа болоно.

Шанэ газар хахалжа эдлэхэ хэрэгтэ ээн ёһоор хандаха хэрэгтэй. Газар таряалан ашаг ехэтэй болгохо, хүдөө ажахын продуктнуудые бүри элбэгээр абаха ехэ арга боломжо гэхэдэ, манай республикын эрхэ байдалда уһалагдадаг газар болоно.

Өөһэдынгөө хүсөөр газар уһалалга эмхидхэжэ кукурузын тогтууритай һайн ургаса абадаг болоһон «Кубанец» совхозой дүй дуршэл хэрэглэхые нүхэр Хрущев ЦК-

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта)

Һүүлэй мэдээсэл

Худалдаа наймаанай асуудалаар болоһон хөөрэлдөөн

МОСКВА, январиин 17. (ТАСС). Советскэ Союз Гвиней хоёрой хоорондо худалдаа наймаа үргэдхэхэ гэһэн хөөрэлдөөнүүд январиин 14-һөө январиин 17 хүрэтэр Москвада болоо. Эдэ хөөрэлдөөнүүд хани ёһоной оршон байдалда үнгэржэ, 1964 ондо хоёр оронуудай хоорондо худалдаа наймаа хэхэ протокол баталагдаа.

Советскэ Союз Гвинейдэ ашаанай болон хүнгэн автомобильнуудые, холодильнигуудые, оёдолой машинануудые, нефтиин зүйлнүүдые, цемент, пумаажан бүд болон бусад зүйлнүүдые худалдаха юм. Гвинейһээ Советскэ Союз тоһолиг ургамалнуудай үрэһэ, банан, ананас, кофе, эфирэй тоһо, боксид болон бусад зүйлнүүдые абадаг болохо.

Бухара—Ураал гэжэ газопроводой түрүүшын ээлжээн ашаглалгада үгтөө!

КПСС-эй Центральна Комитет, СССР-эй Министрнүүдэй Совет ажалай гайхамшагта амжалта түйлаһантайнь—дэлхэй дээрэ эгээн ехэ Бухара-Ураал гэжэ газопроводой түрүүшын ээлжээнэй ашаглалгада оруулагдаһантайнь дашарамдуулан, тэрэнэй барилгада хабаадалсаһан бүхы хүнүүдые халуунаар амаршалба.

Богонихон болзор соо, байгаалиин хүшэр хүндэ байдалда 1020 миллиметр диаметртэй газай соргонууд 2 мянган километр зайда татагдаа. Байгаалиин газ Ураалда ерэжэ, химиин үйлэдбэриие ехээр хүгжөөхэ, промышленна предприятинуудай ажалыень һайжаруулха, совет арадай ажабайдал болбосон болгохо арга олгоно гэжэ амаршалга соонь хэлэгдэнэ.

(ТАСС).

Нүүрһэ малтан абалгын гаргашые бага болгожо, 1964 ондо зуу мянган түхэриг алмаха гэжэ Донбассай Макеевскэ «Холодная балка» гэжэ шахтын горнягууд дурадхаа һэн. Энэ мүнгэ зөөри химиин промышленностиин барилгануудта зорюулагдаха ёһотой гэжэ тэдэнэр хэлэһэн байгаа. Зураг дээрэ (зүүн гарһаа): химиин бүгэдэниитын фонд байгуулха үүсхэл гаргаһан хүнүүд шахтын главна инженер И. Дворкин, сэбэрлэлгын шахтын коммунис ажалай бригадын хүтэлбэрилэгшэ В. Юшков, 7-дохи участогай начальник В. Корнеев, шахтын профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ М. Жирновский, шахтоуправлениин начальник И. Белохвостов.

ТАСС-ай фотохронико.

КПСС-эй ЦК-гай ДЕКАБРИИН ПЛЕНУМЭЙ ДҮНГҮҮД

Партиин обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр А. У. МОДОГОЕВОЙ хэһэн элидхэлһээ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта)

гай Пленум дээрэ һанамжалан дурадхаа һэн. Херсонско областиин «Нове життя» колхозой һайн дүршэлые тэрэ тэмдэглээ һэн. Энэ колхоздо ойройдоол 100 гектар газар уһалагдадаг. Энэ 100 гектар газарынь үтэгжүүлэгдээд байгаа һаа, гандадаг нютагай уһалагдадаггүй 500—600, мүн мянганшье гектар газартай тэн болохо гэжэ нүхэр Хрущев заагаа һэн.

Республика соомнай зуугаад бэшэ, харин мянгаад гектар уһалагдадаг газартай ажахынууд үсөөн бэшэ бии. Жэшээлхэдэ, Баргажанай совхозые абаад үзэгты. 9200 гектар хахалагдадаг газарайнь 6 мянган гектарынь гү, али 66 процентнь уһалагдадаг юм. Улаан-Үдын управлениин «Гигант» колхозой 1880 гектар таряанай газар, 2900 гектар сабшалан уһалагдадаг. Иимэ жэшээнүүд хаа хаанагүй бии.

Уһалагдадаг газар манай ехэ баялиг гээшэ. Тэрээн дээрэһээ сагай уларилай хэрнье муу байгаа һаань, найдамтай баян ургаса абажа болоно. Гэхэ зуура, энэ баялигаа муугаар ашагланабди.

Харин уһалагдадаг газарһаа һайн үрэ туйладаг түрүү ажахынууд, бригада болон звенэнүүд манайда бии. Жэшээлхэдэ, Хяагтын управлениин «Родина» колхоз 1963 ондо 292 гектар талмайн га бүриһөө 16 центнер, 53 гектар талмайн га бүриһөө 30,4 центнер шэниисын ороoһо хуряажа абаа. Мухар-Шэбэрэй управлениин XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой нүхэр Е. М. Павловай хүтэлбэрилдэг оньһожоруулагдаһан звено 120 гектар талмай дээрэһээ жэл бүхэндэ гектар бүриин 130—135 центнер саахарай свекло абадаг. Мүн лэ управлениин «Заганский» колхозой луговодууд нүхэд Максимов, Логинов һүүлшын 3—4 жэл соо удаа дараалуулан, 153 гектар уһалагдадаг сабшалангай гектар бүриһөө 30—35 центнер үбһэ хуряажа абадаг байгаа.

Иимэ жэшээнүүд олон. Тэдэ уһалагдадаг газар тарьяалангай ехэ арга боломжо тухай гэршэлжэ үгэнэ. Гэхэтэй хамта бүхы дээрээ республика дотор уһалагдадаг газарһаа бага продукци абанабди. Зүбөөр ашаглаад байбал иимэ газар дээрэһээ бүри ехэ продукт абажа болохо байна.

Уһалагдадаг газарта эзэн бусаар хандалгаһаа гол түлэб шалтагаалан уһалагдадаг газар тарьялан ашаг багатай байна гэжэ Н. С. Хрущев Краснодарта хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөн дээрэ тон зүбөөр хэлэһэн байна. Олон ажахынуудта уһалагдадаг газар зүбөөр ашаглахын, тэндэһээ үндэр ургаса абахын түлөө хэншье сэхэ харюусадаггүй байха юм. Тиимэһээ 1963 ондо 41 мянган гектар уһалагдадаг таряанай газарай ойройдоол 22 мянган гектарынь уһалагдаһан байгаа. Илангаяа Баргажанай, Мухар-Шэбэрэй, Хяагтын, Улаан-Үдын, Хоринин управлениинүүдэй ажахынуудта ехэ талмай уһалагдангүй үлөө.

Манай эрхэ байдалда газар уһалха гээшэ хүшэр хүдэлмэри болоно. Һубаг ханаабуудай юрын байһан дээрэһээ уһалгын оньһожоруулһан арга хэрэглэхэнь бэрхэтэй. Тиимэһээ ута бороздануудые татаха, уһалагдадаг газараа жэгдэлхэ хэрэгтэй болоно. Уһалагдадаг газартай колхоз, совхозууд бар хүсэ багаар хэрэглэдэг болохын, шэнэ нарин һайн аргануудые хэрэглэхын тулада уһалуурин һубаг ханаабуудые шэнэдхэн һайжаруулха ехэ хүдэлмэри хэхэ ёһотой.

Найдамтай ургаса абажа болохоор уһалагдадаг газар дээрэ эгээн лэ үнэтэ ургамалнуудые, хамагай түрүүндэ ороoһото ургамалнуудые тариха хэрэгтэй. Ядахын сагта гектарай 20 центнер ургаса абахын тулада бүри 1964 ондо 20 мянганһаа үсөөн бэшэ гектар уһалагдадаг газар дээрэ ороoһото ургамал, гол түлэб шэниисэ тариха хэрэгтэй. 1965 ондо уһалагдадаг газар дээрэ таригдаһан ороoһото ургамалай талмайе 30 мянган гектар хүрэтэр дээшэлүүлжэ болохо байна.

Уһалагдадаг газар дээрэ тарилга хэхэ тусхай мэргэжэлтэй отделени, бригада болон звенонуудые колхоз, совхозуудта бүри мүнөөнһөө байгуулжа, тэдэниие дүршэл ехэтэй бригадир, звеньевой болон механизаторнуудаар хангаха. Тэдэндэ газарай участок, хэрэгтэй болохо техникые даалгажа үгэхэ хэрэгтэй.

Уһалагдадаг газарай участогуудые паспорттай, бүхы хүдэлмэри дүүргэхэ технологическа картатай болгохо хэрэгтэй гээшэ. Республикымнай колхоз, совхозууд ойрын жэлнүүдтэ уһалагдадаг газарайнгаа талмайе 300 мянган гектар хүрэтэр, тэрэ тоодо уһалагдадаг таряанай газарай талмайе 80—100 мянган гектар хүрэтэр нэмээхэ аргатай.

Хүрьһэнэй шанар һайжаруулха бүхы арга боломжонуудые хэрэглэхэ

Нүхэр Модогоевой элидхэлэй горитой бүлэг хүдөө ажахыда химиие нэбтэрүүлхэ асуудалнуудта зорюулагдаһан байна.

— Манай республикада мүнөө хүрэтэр минеральна үтэгжүүлгэнүүд багаар асарагдадаг байһан,—гэжэ элидхэлшэ хэлэнэ. — Тиигэбэшье минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглээд байхада газар тарьялангай ургаса нилээд дээшэлнэ гэжэ зарим ажахынуудай, эрдэм-шэнжэлэлгын эмхи зургаануудай, сорт туршалгын участогуудай дүй дүршэл харуулна. Минеральна үтэгжүүлгэнүүд имагтал уһалагдадаг газарта, шииг нойтотой зононуудта бэшэ, мүн ган гасуурта дайрагдадаг талын зононуудта, уһалагдадаггүй газарта һайнаар нүлөөлдэг байна.

Республикын туршалгын станциин сорт туршалгын участогуудай мэдээнэй ёһоор, гектар газарта 60 килограмм гансахан лэ азотно үтэгжүүлгэ оруулаад байхада, шэниисын ургаса 7 үлүүтэй центнерээр нэмэдэг байба. 1963 ондо туршалгын станци дээрэ гектар газарта 176 килограмм аммиагай селитрэ ороoһото ургамалнуудта нэмэлтэ тэжээл болгон үгэхэдэ, ороoһо таряанай ургаса гектарай 7,89 центнерээр нэмэһэн байгаа. Үтэгжүүлэгдэһэн участогуудһаа гектарай 15,1 центнер, үтэгжүүлэгдээгүй газарһаа ойройдоол 7,2 центнер ургаса абтаа һэн.

Гектар газарта 200 килограмм аммиагай селитрэ оруулхада шэниисын ургаса 16,8 центнер, үтэгжүүлээгүй газарһаа гектарай ойройдоол 6,8 центнер ургаса абтаа. Энэ ушарта гектар бүриһөө 10 центнер ургаса нэмэжэ абтаа гэхэ гү, али хэрэглэгдэһэн үтэгжүүлгын центнер бүхэндэ 5 центнер ороoһон абтаһан болоно.

Уһалагдадаг газар дээрэ үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ ургаса эгээл ехээр абтадаг гэжэ туршалгын станциин олон жэлэй дүй дүршэл гэршэлнэ. Уһалагдаагүй газарта хүсэд хүрэхэ үтэгжүүлгэ оруулаад байхада шэниисын ургаса гектарай 15,3 центнер абтаһан байгаа. Эды шэнээн үтэгжүүлгэ уһалагдадаг газарта хэрэглэхэдэ ургасань гектарай 28 центнер хүрэтэрөө ехэ болоо һэн. Уһалагдаагүй хартаабхын газарта үтэгжүүлгэ оруулхада ургасань гектарай 20 центнер болоһон, уһалаад байхада 244 центнер гэхэ гү, али 12 дахин ехэ болоһон байгаа.

Аммиагай уһан ашаг үрэ ехэтэй азотно үтэгжүүлгэ болоно. Иимэ үтэгжүүлгэ Түнхэнэй үйлэдбэриин управлениин ажахынуудта үргэнөөр хэрэглэгдэдэг болонхой. 1963 ондо, жэшээнь, «Сибиряк» колхоздо аммиагай уһаар 805 гектар ороoһото ургамалнуудай тарилганууд уһалагдаа һэн. Тэндэһээ гектар бүриин 13—18 центнер ороoһо таряан абтаһан байха. Энэ колхоздо 240 гектар паар дээрэ шэниисэ таригдаһан юм. Тэндэһээ гектар бүриин 16 центнер ургаса хуряагдаһан байгаа. Мүн лэ хажуудань хабар хахалагдаһан 190 гектар газар дээрэ шэниисэ таригдаа һэн. Тии эд гектар бүриин 2,8 центнер аммиагай уһан хэрэглэгдээ бэлэй. Энэ поли һайнаар хахалагдажа, гектар бүридэ 2,4 центнер үрэһэн таригдаа. Энэ участогһаа гектарай 17,5 центнер ургаса хуряагдаа.

Органо-минеральна холисо болон наг шэбхын компостнуудые хэрэглэбэл, тэрэл жэлдээ, мүн удаадахи 3—4 жэлдэшье баян ургаса абажа болохо юм.

Мүнөө бидэнэр жэлһээ жэлдэ минеральна үтэгжүүлгэнүүдые улам ехээр абадаг болохобди, тиимэһээ тэдэниие үлэмжэ һайнаар хэрэглэхэ шухала. Управленинүүд болон ажахынуудай агрономуудай хүсөөр колхоз, совхоз бүхэндэ севооборотуудтаа үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ эрдэм ухаанай ёһоор байгуулагдаһан системэ, бүхыдэнь газар тарьялангай севооборотуудай системэ зохёогдоһон байха ёһотой. Тэдээн соонь тарилгын талмайн бүридэл, ургамалнуудые зүбөөр ээлжээлүүлэн тариха гурим, ургамалнуудай онсо илгаае хараадаа абан, газараа элдүүрилхэ гурим, хэрэглэгдэхэ органическа үтэгжүүлгэнүүдэй хэмжүүр, болзор, мүн тэдэниие хүрьһэндэ оруулха арганууд тодорхойлогдоһон байха зэргэтэй.

Наг шэбхэ зүбөөр хэрэглэдэг болохо саг тулажа ерээ. Туйлай ехэ энэ баялиг ургаса дээшэлүүлгэдэ зорюулагдаха ёһотой. Мүнөө жэлдэ бүхы ажахынуудта шүүһэ суглуулдаг амһартатай наг шэбхэ хадагалха байранууд баригдаха зэргэтэй.

Жэл бүри ядохимикадууд, гербицидүүд улам ехээр абтаха байна. Тиимэһээ бидэнэр тэдэниие һайнаар хэрэглэхэ, хадагалха уялгатайбди. Ажахы бүхэндэ ядохимикадуудые хадагалха складуудые бариха саг тулажа ерэнхэй. Тиигээд байхада химикадуудай шанар муудахагүй, арад зондо, адуүһа малда хоро хүргэхэгүй байна бшуу.

Мүнөө жэлдэ бидэнэр агрохимическэ лабораторинуудые олоор эмхидхэхэ уялгатайбди. Химиин лабораторинууд үйлэдбэриин управлени бүхэндэ, зарим томо колхоз, совхозуудта байгуулагдаха ёһотой. Эдэ лабораторинууд газарай хүрьһэ шэнжэлжэ үзөөд, хүрьһэнэй карта болон картограммануудые нарижуулан һайжаруулха үүргэтэй. Энээнэй ашаар хэды шэнээн үтэгжүүлгэ оруулха, үтэгжүүлгэнүүдэй ямараар хэрэглэгдэжэ, хадагалагдажа байһыень шалгаха, нютагай үтэгжүүлгэнүүдые бэлэдхэхэ, хэрэглэхэ бүхы технологи зохёон бэелүүлхэ арга олгохо юм.

Газар тарьялан болбосон ёһоор эрхилхэ гээшэ гол хэрэг болоно

Хүдөө ажахын үйлэдбэрие саашадань ашаг ехэтэй болгохо зорилго бэелүүлгэдэ тарилгын талмайе зүбөөр хубааридха, эгээн лэ ургаса ехэтэй, экономическа талаараа ашагтай ургамалнуудые нэлэжэ абаха, нютаг бүхэнэй тодорхой эрхэ байдалда тааралдуулан газарай хүрьһэ элдүүрилхэ гурим хэрэглэхэ, агротехникые наринаар сахиха гээшэ онсо шухала удха шанартай.

Һүүлэй жэлнүүдтэ республикымнай колхоз, совхозууд тарилгынгаа талмайн хубааралгые нилээд ехээр һайжаруулаа. Эгээн лэ үнэтэ, ургаса ехэтэй ургамалнууд бүри ехээр таригдадаг болоо. Имагтал һүүлшын жэлдэ шэниисын тарилгын талмай 100 мянган гектараар нэмээ, мүнөө энэ үнэтэ ургамал бүхы хахалагдадаг газараймнай 42 шахуу процентые эзэлнэ, урда тээнь ойройдоол 28 процентнь болодог байгаа бшуу. 24 мянган гектар хүрэтэр талмайда горох, 72 мянга хүрэтэр гектарта кукуруза таригдана. Иигээд лэ тарилгын талмайе зүбөөр хубааралга түгэсэбэ гэжэ тоолохо болоо һаа буруу.

Шэнжэлээд үзэхэдэ, бүхыдөө республика дотор тарилгын талмайн хубааралга үшөөл хүсэд һайнаар нарижуулагдаагүй байһаар. Жэшээлхэдэ, колхоз, совхозуудта үнэтэ ургамал болоһно саахарай свекло тон багаар таригдана. Мүн овощ, илангаяа хартаабха багаар таригдадаг. Бобово ургамалнуудай талмай мүн лэ бага байха юм. Бобово ургамалнуудай дутамаг байһан дээрэһээ тэжээлэй рацион дутамагаар таарууладажа, тэжээл үлүүсэ ехээр гаргашалагдана.

Ургамалнуудые шэлэн олоходоо, тэжээл ургуулан абахадаа нютаг нютагууд ондо ондоогоор хандаха, хүсэ эгээн багаар гаргашалаад, эгээн лэ ехэ ургаса абахаар ургамалнуудые шэлэн абаха шухала гэжэ Н. С. Хрущев ЦК-гай Пленум дээрэ заагаа һэн. Эдэ заабаринуудые хүтэлбэри болгон партиин обком, Министрнүүдэй Совет хадаа заводто буйлуулагдаха саахарай свеклын тарилгын талмайе горитойгоор үргэдхэн, энэ жэлдэ тэрэниие 5 мянган гектарта, 1965 ондо 6 мянга хүрэтэр гектарта тарибал таарамжатай гэжэ тоолоһон байна. Тиихэдээ, Мухар-Шэбэрэй управлениин ажахынуудта тэрэнэй талмайе 4 мянган гектар хүрэтэр, Хяагтын —1300—1500 гектар хүрэтэр, Кабанскын — 800 гектар хүрэтэр, Улаан-Үдын — 500 гектар хүрэтэр нэмээхэ хэрэгтэй. Үлэгшэ управленинүүдтэ малай тэжээлдэ хэрэглэхын тулада мүн лэ саахарай свекло таридаг байха шухала.

Улаан-Үдын, Мухар-Шэбэрэй, Кабанскын, Хяагтын, Түнхэнэй управленинүүдэй колхоз, совхозууд, Баргажанай управлениин колхоз, совхозуудай зариманиинь малай тэжээлдэ, хэрэглэхын тулада хартаабха тарилгые эрид ехээр нэмээхэ ёһотой.

Яахадаа иимэ юумэ хэхэ хэрэгтэйб?

Жэлэй түрүүшын хахадта мяха тушааха түсэбые гахайн мяхаар дүүргэхэ аргатай болохын тулада гахай ёһотой һайнаар, олоор үсхэбэридэг болохо ёһотойбди. Хабарай сагта эбэртэ бодо мал, хонин тушааха гээшэ ажахынуудташье, гүрэндэшье гарзатай болохо гэжэ хүн бүхэндэ ойлгосотой. Гахай шахахада эгээн лэ таарамжатай тэжээл гэхэдэ, манай эрхэ байдалда хартаабха болохо үгэнэ бшуу.

Бобово ургамалнуудые, тусхайлбал, горох болон люцерные бүри мүнөө жэлһээ нилээд ехээр таридаг болохо ёһотойбди. Мүнөө жэлдэ горохой ороoһо абахын тулада 50 мянган гектарһаа бага бэшэ талмай дээрэ горох тариха аргатайбди. Тэрэнэй 15 мянган гектарыень Кабанскын болон Түнхэнэй управленинүүдэй ажахынуудта тарижа болоно. Силосто хэрэглэхын тулада 100 мянга хүрэтэр гектар талмай дээрэ горох обёос хоёрые холижо тарихаар түсэблэгдэнэ. Тиимэһээ сагай уларилһаа, газарай хүрьһэнһөө боложо кукурузын муугаар ургадаг газарта тэрэниие багашагаар таридаг болоходо таарамжатай гээшэ ха. Вика, люцерна, донник бүри ехээр таридаг болохо, эдэ ургамалнуудай үрэһэ ургуулан абаха хүдэлмэри ёһотой һайнаар эмхидхэхэ хэрэгтэй. Город шадарай нютагуудта овощ нилээд ехээр таридаг болохо шухала байна. Эдэ нютагуудта парнигууд соо овощ ехээр таридаг болохо, теплицэнүүдые бариха хэрэгтэй.

Шэнэ газар ашаглажа ороoһото ургамалай, хамагай түрүүндэ шэниисын тарилгын талмайе үргэдхэхэ арга боломжо бүхы колхоз, совхоздо бии.

Город шадарай, мүн бусад нютагуудай ажахынуудта, промышленна центрнүүд шадар саад ехээр таридаг болохо шухала. Тиихэдээ зарим ажахынуудта 50—80, мүн 100-шье гектар талмай дээрэ үрэ жэмэстэ модонуудай, ехэ саадуудые тарибал таарамжатай.

Паар тухай асуудал пленум дээрэ гараһан байна. Манай республикын ган гасуурта дайрагдадаг районуудта, хэнэйншье мэдэһээр, пааргүйгөөр байхын аргагүй. Зүгөөр республикын район бүхэндэ газар тарьялангай эрхэ байдал адли бэшэ. Тиимэһээ паар тухай асуудалда хаа хаанагүй нэгэ янзаар хандажа болохогүй. Республикын элдэб нютагуудта газар тарьялан эрхилхэ иимэ хараа шугамууд республикын агрономуудай конференци дээрэ һайшаагдаа һэн:

1. Уһалагдадаг бүхы тарьялан дээрэ, бүхы газар нютагуудта газар тарьялан эрхилхэ сэбэр пааргүй имагтал пропашной системэ хэрэглэхэ шухала. Тиихэдээ баян ургаса үгэдэг эгээл үнэтэй сэнтэй пропашной ургамалнуудые, үрэ жэмэс, горох ба шэниисэ тарилсаха хэрэгтэй.

2. Элбэг шииг нойтотой Кабанскын ба Түнхэнэй управленинүүдэй ажахынуудта газар тарьялан эрхилхэ пааргүй имагтал пропашной системэ хэрэглэхэ шухала.

3. Газар тарьялан эрхилдэг гол зонодо (энэ зонодо Мухар-Шэбэрэй управлениин ажахынууд, Хяагтын, Тарбагатайн, Зэдын болон бусад управленинүүдэй зарим ажахынууд орожо болохо), паартай пропашной, паартай ороoһото ургамалнуудай севооборотуудые дурадхамаар байна. Тиихэдээ элдүүрилэгдэдэг тарьялангай 20 процент хүрэтэр сэбэр паарта үлээгдэхэ ёһотой. Сэбэр паар дээрэ ороoһото бүхы ургамалнуудай үрэһэнэй участогуудые эмхидхэхэ, харин севооборотуудта бүхы хабарай шэниисые тариха хэрэгтэй.

4. Тала газартай, ган гасуурта дайрагдадаг районуудта (урдань байһан Хяагтын, Зэдын, Сэлэнгын, Хоринин ба Хурамхаанай аймагуудай ажахынууд ороно). паартай ороoһото ургамалнуудай севооборотуудые байгуулха шухала. Тиихэдээ сэбэр паарта зорюулан тарьялангай газарай 25—30 хүрэтэр процентыень үлээхэ хэрэгтэй. Энэ паар дээрэ ороoһото ургамалнуудай бүхы үрэһэнэй участогуудые байгуулха, хабарай шэниисэ тариха шухала. Мүн паар дээрэ таригдаһан кукуруза болон горохой һүүлээр шэниисэ тарихада болоно.

5. Хүнгэн хүрьһэтэй, һалхинда үлеэлгэдэг газарта хүрьһэ хамгаалха севооборотуудые олон жэлэй ногоо тарилсан байгуулха, һалхинда ехээр үлеэгдэдэг хүрьһэндэ ургамалнуудые һубарюулан тариха, олон жэлэй ногоо, ороoһото ургамалнууд, болон сэбэр паар ээлжээлүүлэн хэрэглэхэ хэрэгтэй. Энэ зоныш хэдэ хэдэн ажахынуудта тарьялангайнгаа 12—15 процентдэнь олон жэлэй ногоо тарихада болоно.

6. Ходо хүйтэн байдаг зонодо, үндэр хадатай районуудта (хуушан Яруунын зарим хуби, Захааминай болон Ахын аймагай зарим хуби) паартай ороoһото ургамалнуудай севооборотуудые байлгаха шухала. Элдүүрилэгдэдэг тарьялангай 25—30 хүрэтэр процентынь паар доро үлээхэ хэрэгтэй.

Дурадхагдаһан энэ гурим ойройдоол юрэнхы хараа шугам заажа үгэнэ. Ажахы бүхэндэ газарай хүрьһэнэй болон сагай уларилай эрхэ байдал хараадаа абалсан, энэ асуудалда творческо ёһоор хандаха шухала. Управлени бүхэндэ, ажахыньe бүхэндэ газарай хүрьһэнэй, сагай уларилай талаар хоёр—гурбан, бүриншье олон зононууд байжа болохо.

Ажахы бүхэндэ хүдөө ажахын ургамалнуудые ургуулха талаар һайнаар зохёогдоһон технологическа картанууд байха ёһотой.

Мал ажалда хими нэбтэрүүлгэ

Тэжээлдэ белогой дуталдаһан ушар ажахынуудта ямар ехэ хохидол ушаруулдагынь мэдээжэ. Энэл шалтагаанһаа боложо колхоз, совхозууд мал ажалай ехэ хэмжээнэй продукт дутуу, багаар абадаг. Продукци абалгада тэжээлээ үлүү ехээр гаргашалдаг байна. Иигэжэ продукциинь өөрынь үнэ дээшэлнэ ха юм. Ушар иимэһээ бобово ургамалнуудые ехээр тарихынгаа хажуугаар мал ажалда карбамид (мочевинэ), аммиагай уһа, тэжээлэй дрожжи хэрэглэхэ хэрэгтэй.

Тэжээлэй белок ехэ болгохын тулада ондооншье аргануудые хэрэглэхэдэ болоно. Жэшээлхэдэ, һолоомо болон силосые аммиагай уһаар буйлуулхада тэдэнэй эдинсэнь хараа байса дээшэлнэ. Тэжээлэй дрожжинууд тэжээлэй үнэтэй продукт болодог юм. Тэдэнэр һайн шанартай протеин болон витаминаар угаа элбэг. Тэжээлэй рациондо тэдэниие нэмэлтэ болгон оруулхада залуу мал түргөөр томожодог, шубууд үндэгэ олоор үгэдэг байна. Дрожжиин тонно бүхэн долоон тонно концентрат арьбалдаг гээшэ.

Витаминтай нэмэлтэ тэжээлнүүдэй дунда гидропонно аргаар ургуулагдаһан ногоон ехэ һайн тэжээл болоно. Иимэ ногоо бүхы ажахынуудта бүри ехээр ургуулдаг болохо шухала.

Витаминтай ёһоор һайн нэмэлтэ тэжээл болохо модоной шэлбэһэн республикын колхоз, совхозуудта үшөөл бирагүйгөөр хэрэглэгдэнэ.

Мал ажалда хими нэбтэрүүлхэ талаар эрдэм-шэнжэлэлгын хүдэлмэри шангадхаха, мал ажалда хими хэрэглэһэн туйлалтануудые үргэнөө[р] дэлгэрүүлхэ, химиин шэнэ а[...] зүйлнүүдтэ малшадые һургаха ш[у]хала.

Хүдөө ажахын үйлэдбэрие оньһожоруулха асуудалнууд

«Хими ба оньһожоруулга — эдэ хадаа хүдөө ажахын талаар партиин, правительствын, бүхы арадай анхаралаа хандуулха зүйл мүнөө болохо ёһотой» гэжэ Н. С. Хрущевой элидхэл соо хэлэгдэнэ.

Манай орон дотор шэнги, манай республикын хүдөө ажахы хүсэтэ шэнэ техникээр саг үргэлжэ зэбсэгжүүлэгдэжэ байдаг.

КПСС-эй ЦК-гай сентябриин Пленумэй (1953 он) һүүлээр үнгэрһэн жэлнүүдэй турша соо республикымнай хүдөө ажахы шэб шэнэ техникэ абаһан, тэрэнэй электроэнергетикын хүсэн ехэ болоһон байна. Имагтал гурбан жэлэй (1961—1964 онууд) турша соо республикымнай колхоз, совхозууд 2127 трактор, тэрэ тоодо 774 гусеничнэ трактор абаа. Комбайнуудай тоо нилээд олошороо. Эдэ гурбан жэлэй турша соо өөрөө ябадаг, ороoһо таряа хуряадаг 886 комбайн, силос хуряадаг 444 комбайн абтаа. Тэрэшэлэн тракторна 1600 плуг, 940 тракторна сеялкэ, хүдөө ажахын бусад олон техникэ абтаа.

Мүнөө республика доторнай үйлэдбэриин хэрэглэмжэдэ электроэнерги хэрэглэдэггүй ажахы үгы юм.

Республикын колхоз, совхозуудта техникэ улам ехэ боложо байнхай. Гэбэшье энэ техникэ ажахынуудта хангалтагүйгөөр хэрэглэгдэнэ.

Олохон ажахынуудта механи[за]торнууд ехээр дуталдана. Маши[н]... тракторнуудые хабарай тарил[гын] үедэ хоёр халаанда зохидоор хү[дэл]гэхын тулада республика дотор[оо] 1553 трактористнууд, 497 комба[й]нернууд дуталдана.

Зэдын, Хяагтын, Хоринин, Бар[га]жанай үйлэдбэриин управленинү[үд]тэ механизаторнууд илангаяа оло[н] дуталдана. Тиимэһээ энэ үбэл[дэ] механизаторнуудые бэлэдхэхэ е[хэ] хүдэлмэри ябуулха шухала. Бү[хы] колхоз, совхозуудта механизаторну[у]дай хүсэд хүрөөд лэ байхада, газ[ар] болон техникые ашаглалгада у[...]дэдэг эзэн буса ябадалые түрг[өөр] усадхажа шадахабди.

Хүдөө ажахыда хими нэбтэрүүл[гэ]тэй дашарамдуулан, «Сельхозтехни[ка]кын» нэгэдэлэй, хүдөө ажахын пр[о]дуктнуудые абадаг ба бэлэдхэ[дэг] министерствын, колхоз, совхозуу[д]ай хүтэлбэрилэгшэдэй үмэнэ шэнэ г[о]ритой зорилгонууд табигдана. Т[э]нэй гол шухалань гэбэл, нэгэдэхе[эр] колхоз совхозуудые шэнэ машин[ан]уудаар, тусхай техникээр зэбс[эг]жүүлгэ болоно. Хоёрдохёор, агрох[и]миин энэ үндэһэндэ механизат[ор]нуудые һургаха, элдэб янзын үт[эг]жүүлгэнүүдые ехээр бэлэдхэхэ, [зү]бөөр хадагалха, хүрьһэндэ оруул[ха] шадабаритай болгохо ябадал болон[о].

Гээгдэнги ажахынуудай экономикые хүгжөөхэ тухай

Хүдөө ажахыда хими нэбтэрүүлхэ ехэ асуудалнуудые шиидхэхын хажуугаар гээгдэнги колхоз, совхозуудай экономикые хүгжөөн дэбжээхэ гэһэн хойшолуулашагүй зорилго ЦК-гай Пленум дээрэ онсолон тэмдэглэгдээ һэн.

Н. С. Хрущевой заабариин ёһоор, колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин-финансова ажал ябуулгые шэнжэлхэдэ юун харагдааб гэхэдэ, манай республика дотор гээгдэжэ ябаһан 19 колхоз, 8 совхоз бии.

Колхозуудай правленинүүд, совхозуудай дирекцинүүд, үйлэдбэриин управленинүүд, хүдөөгэй парткомууд хадаа колхознигууд, совхозуудай хүдэлмэришэд болон хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые хабаадалсуулжа байгаад, 1964—1965 онуудта гээгдэнги ажахынуудай экономикые дэбжээхэ талаар хэмжээ ябуулгануудые зохёоһон байна.

Гээгдэнги совхоз, колхозуудай олохон ажахынуудтань эдэ хэмжээ ябуулганууды бэелүүлхэ талаар горитой хүдэлмэри хэгдэнэ. Жэшээлхэдэ, Зэдын управлениин экономическа талаараа һула колхозуудта энэ үе соо ажалай эмхидхэл болон түлбэри шэнэдхэгдэһэн, ажалай нормо болон түлбэри дахин харагдажа үзэгдэһэн байха юм. Тиихэдээ колхознигууд абаһан продукциингаа түлөө түлбэри абаха болоно. Тэрэшэлэн тарилгын талмайн бүридэл хубилгагдаа, мэргэжэһэн мяханай-товарна фермэнүүд эмхидхэгдээ. «Коммунизмын зам» колхоздо урдань байһан комплексно бригадануудай орондо тусхай мэргэжэлтэй фермэнүүд байгуулагдаа.

Һүүлэй үедэ ажахынуудые хүтэлбэрилхы кадрнууд болон мэргэжэлтэдээр бэхижүүлхэ хүдэлмэри хэгдээ. Совхозуудай директорнүүдээр дээдэ һургуулитай, хүтэлбэрилхы хүдэлмэриин дүй дүршэлтэй хүдөө ажахын 6 мэргэжэлтэд эльгээгдэнхэй. Колх[о]зуудай түрүүлэгшэнэрээр хү[дөө] ажахын 11 мэргэжэлтэд һунгагд[ан]хай.

Энэ үе соо колхоз, совхозуу[д]ай дунда шатын кадрнуудые бэхижүү[л]хэ талаар зарим тэды хүдэлм[эри] мүн лэ үнгэргэгдөө. Отделенинүүд[ые] эрхилэгшэдэй тушаалда 36 хү[н], фермэнүүдые даагшаар—67, брига[]динуудаар—34, колхозуудай т[ү]рүүлэгшэнэрэй орлогшонороор [...] хүн эльгээгдэһэн байна.

Парткомтой хамта Баргажан[ай] үйлэдбэриин управлениин XXII пар[т]съездын нэрэмжэтэ экономичес[ки] талаараа гээгдэнги колхоздо дээ[дэ] һургуулитай 6 мэргэжэлтэдые фе[р]мэнүүдые даагшанараар эльгээгэ[э].

Гээгдэнги ажахынуудта зохёог[до]һон муу бэшэ хэмжээ ябуулгану[уд] мүнөө дээрээ хангалтагүйгөөр дү[үр]гэгдэнэ гэжэ сэхэ руунь хэлэхэ [хэ]рэгтэй. Энэ хэрэгтэ ехээр удаа[н] ябадал үзэгдэнэ.

Зарим партийна болон ажахы хүтэлбэрилэгшэд хэмжээ ябуул[га]нуудые зохёогоод, һанаагаа ам[ар]шаһан, экономическа талаараа һу[ла] колхоз, совхозуудые гээгдэлһээ[] гаргахын тула хэгдэхэ тэмсэлые з[ү]дэнь орхижорхиһон байха юм. Хар[ин] хүдөө ажахын продукт абаха, б[э]лэдхэхэ министерство шухала [...] хэрэгэй хойноһоо ёһотой хинал[та] бэелүүлнэгүй.

Ажалаа зүбөөр эмхидхэһэн[] колхозни́гууд болон совхозуу[д]ай хүдэлмэришэдые творческо ёһо[ор] элсүүлһэнэй, ажахы бүхэнэй дото[о]дын арга нөөсэ, арга болом[жо]нуудые зүбөөр хэрэглэһэнэй аша[ар] һула ажахынууд гээгдэлһээ гара[жа] болохо, амжалта туйлажа шадаха [гэ]жэ үйлэдбэриин управленинү[үд], партийна комитедүүд, нэн түрү[ү]н ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд өө[р]дөө һайса ойлгохо ёһотой.

Эрдэм наукын, түрүү дүй дүршэлэ[й] туйлалтануудые хүдөө ажахыда үргэнөөр дэлгэрүүлхэ, нэбтэрүүлхэ

Эрдэм наукын туйлалтануудые, түрүү дүй дүршэл совхоз, колхозуудай үйлэдбэридэ үргэнөөр дэлгэрүүлхэ, нэбтэрүүлхэ хэрэгэй шухала байһаниинь КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэринүүд соо дахин онсолон тэмдэглэгдэнхэй. Энэ ехэ хүдэлмэридэ манайда дутуу дунда зүйл үшөөл олон.

Эрдэм наукаар, ажабайдалаар шалгалта гараһан газар тарьялангай болон мал ажалай түрүү арга методууд үсөөн бэшэ бии. Эдэ арга методууд манай колхоз, совхозуудта даншье һаа һулаар нэбтэрүүлэгдэнэ. Ушарынь гэхэдэ, энэ шэнэ зүйл багаар дэлгэрүүлэгдэнэ бшуу. Жэшээ болгон, наг шэбхэ-газарай компостнуудые академик Лысенкын арга методээр үйлэдбэрилгые абаад үзэебди. Манай республикын эрхэ байдалда энэ арга метод угаа ехэ удха шанартай. Теэд колхоз, совхозуудта энэ арга хэрэглэгдэнэгүй. Юуб гэхэдэ, компостнуудые хайшан гээд хэхэб гэжэ олон хүн мэдэнэгүй ха юм.

Имэрхүү жэшээнүүдые үшөө олооршье дурдажа боломоор.

Мүнөө республика дотор хүдэлжэ байдаг олон тоото эрдэмтэд, манай эрдэм-шэнжэлэлгын эмхи зургаанууд, һургуулинууд ажабайдал[ай] хүдөө ажахын үйлэдбэридэ нэгэ ба[гахан] дутэ болонхой. Зүгөөр шэнэ, түр[үү] юумэнүүдые үшөөл бирагүйгөөр д[элэ]гэрүүлнэ.

Пропагандалхада ойлгосотой ар[га] зэбсэг болоһно кино һулаар хэр[эг]лэгдэнэ. Хүдөө ажахын үйлэдбэри[ин] шэнэ юумые харуулһан ёһоор һа[йн] киножурналнууд олон бии. Теэд [эдэ] журналнууд кинопрокадай бааз[а]нуудта хэбтэдэг, тиихэдэнь арад [зон] тэдэниие харадаггүй байха юм.

Бүхы шэнэ, түрүү юумэнүү[дые] колхоз, совхозуудай үйлэдбэри[дэ] нэбтэрүүлхэ гээшэ үйлэдбэриин у[п]равленинүүдэй, тэдэнэй мэргэжэ[л]тэд, инспекторнууд-эмхидхэлшэд[эй] эгээл шухала уялгань мүн.

Бүхы шэнэ түрүү юумэнүү[дые] колхоз, совхозуудай үйлэдбэри[дэ] нэбтэрүүлхын түлөө үйлэдбэриин у[п]равленинүүдэй, тэдэнэй мэргэжэл[тэ]дэй харюусалгые дээшэлүүлхэ, [тэ]дээндэ эрилтэ шангаар табиха ш[у]хала.

* * *

Элидхэлэйнгээ түгэсхэлдэ нү[хэр] Модогоев хабарай тарилгада бэл[эдхэл] хэхэ, тэрэниие үнгэргэхэ асууд[ал]нууд дээрэ тогтоһон байна.

Партиин областной комитедэй хоёрдохи пленумтэй дашарамдуулан, Улаан-Үдын оперо, баледэй театрай талмай дээрэ минеральна үтэгжүүлгэнүүдые хүдөө ажахыда хэрэглэхэ элдэб машинануудай выставкэ эмхидхэгдэһэн байна. Зураг дээрэ: пленумдэ хабаадагшад шэбхын шүүһэ тараадаг «РЖ-1,7» шэнэ маркын машина хаража байна.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

БУРЯАД ҮНЭН

2-дохи нюур.
1964 оной январиин 19.

КПСС-эй БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ II ПЛЕНУМ

ОБЛАСТНОЙ ПАРТИЙНА ОРГАНИЗАЦИИН ЗОРИЛГОНУУД

Пленумдэ хабаадагшадай хэлэhэн үгэнүүдhээ

ЭЛИДХЭЛЭЙ hүүлээр үгэ хэлэлгэн захалаа. Буряадай научно-шэнжэлэлгын комплексно институдай директор нүхэр **Макеев** трибунада гараба.

— Манай республикада ургамалай гарасада айхабтар ехэ туhатай полимикро-үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилхэ арга бии. Жэшээнь, молибден абахада хаягдадаг зүйлнүүдые болбосоруулжа, үтэгжүүлгэдэ хэрэглэхэдэ үглөө hайн байшоо. 1 гектарта 50 грамм иимэ зүйл тараахада, гектарай 538 центнер кукурузын ногоо, 114 центнер буурсаг абтаhан байна. Ургамалда шухала хэрэгтэй молибден, марганец, цинк гэхэ мэтэ зүйлнүүд бии гэхэ гү, али манай полимикро-үтэгжүүлгэ болоно бшуу.

Республикадамнай торф ехэ бии. Тэрэниие ногоон байбангаар шанаржуулаад хэрэглэбэл, айхабтар hайн үтэгжүүлгэ гээшэ.

Эдэ бүгэдые манай институт элирүүлhээр, дурадхаhаар үни болоо. Теэд ажахын хүтэлбэрилэгшэд тэрэниие дары ашаглаха гэжэ оролдодоггүйнь муу гэжэ шүүмжэлээ.

hүүлээрнь үгэ абаhан Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин «8-ое марта» колхозой түрүүлэгшэ нүхэр **Ткачев** элдүүрингээ газар, нэн түрүүн уhа мүрэнэй шадархи газарые хүсэдөөр хэрэглэхэ тушаа яhала баримтануудтайгаар хэлээ.

— Манай колхоз газараар бага. Иимэ дээрэhээ даажа байhан тала дайдаяа хайшан гээл hаа аша урэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ гээшэб гэжэ саг үргэлжэ бодомжолдог, зүбшэн хэлсэдэг, бодото хэмжээнүүдые абаhаг байнабди. Тэрэнэй ашаар элдүүрингээ газарай гектар бүриhөө жэл бүри жэлдэ ехэ олзо доход абанабди.

Нёдондо Сэлэнгэ мүрэнэй эрье шадарай 84 га газар бургааhа шубтаhаа сэбэрлэжэ, шэниисэ, кукуруза гэхэ мэтэ үнэтэ ургамалнуудые таряа hэмди. Тииhэмнай дунда зэргээр гектарай 30 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй ургаса абтаа. Зүгөөр урдань эндэhээ миил 1,5—2,5 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй үбhэн суглуулагдадаг байhан бшуу.

Тэрэ газарые шугы бургааhанhаа сэбэрлэхэдээ, гектар бүридэ 197 түхэриг гаргашалаа hэмди. Теэд тэндэhээ жэл соо гектарай 240 түхэригэй ургаса абтаа ха юм. Энээн дээрэhээ харахада бага зэргэ гаргашатаар ашаглагдамаар газараа элдүүрилхэ гэжэ оролдохо ёhотойбди. Түүнэ талаараа уhа мүрэнэй заднархи газарые элдэб аргаар уhалха болохо байна, тэрэ газар дээрэ найдамтай ургаса абажа болохо.

hүүлэй жэлнүүдтэ тарялангаа зүбөөр хубаарилха, тэндээ ургаса ехэ үгэмөөр ургамалнуудые тариха тушаа ехэ юумэн хэгдээ. Зүгөөр паарнай үгы тооной болгожо бага зэргэ элдүүрхэхээ hанаабди. Паар үгы болгоходо элдэб буртаг үбhэн дүүрэнэ. Мүнөө манай колхоз хахалагдадаг газарайнгаа 20 процентые жэл бүри паар болгохо гэжэ шиидэнхэй. Тиигэжэ болохолоороо 5 политой севооборот бэелүүлжэ захалаабди.

Гэхэ зуура, паар гээшэдэ ондоо хандаха саг ерээ. Хэрбээ урданиинь ажахын хүтэлбэрилэгшэд паар хахалхадаа газараа амаруулха, өөрөөшье амарха гэhэн мэтэ хандадаг байгаа. Паараа саг соонь хахалжа, элдүүрилжэшье үрдидэггүй hэн. Харин мүнөө паар үлөөбэл, тэрээндэ минеральна болон органическа үтэгжүүлгэ гаргаха, hайнаар, саг соонь хахалха, культиваци хэхэ гэжэ оролдохо болонобди. Газарта юу үгэжэ шадахабши, тэрэнээл паартаа үгэхэ ёhотойбди.

Удаань Буряадай геологическа управлениин начальник нүхэр **Симонов** үгэ хэлэхэдээ иигэжэ мэдүүлбэ:

— Химиин промышленностьда хэрэглэхэ дарашаар республикамнай баян. Галуута-Нуурай, Түгнын, Ахалигай (Түнхэн) оршондо айхабтар ехэ шулуун хөө бии. Тэрэниие химидэ зорюулан ашаглабал, айхабтар ехэ үнэтэ зүйлнүүдые абажа болохо. Галуута-Нуурай шулуун хөөhөө метанно үтэгжүүлгэ, гербицид гаргажа абамаар. Теэд мүнөө дээрээ эдэ зүйлэмнай миил огторгойдо гаража байна бшуу.

Загарайда минеральна үтэгжүүлгэ гаргахада хэрэглэгдэхэ айхабтар ехэ сэбэр известняк олдоhон байна. Улаан-Үдэ хото шадар, Ошурково поселоной захада фосфорно үтэгжүүлгэ гаргахада хэрэгтэй аппатит ехээр бии.

Эдэ бүгэдэhөө гадна 60—80 градус халуун уhан республикымнай олон газарhаа гарана. Тэрэниие гансахан хүнэй бэе эмнэлгэдэ хэрэглэхэ бэшэ, мүн тэндэ теплицэ барижа, үбэлдөө овощ ургуулха аргатайбди.

Манай республикада химиин индустри хүгжөөлгэдэ шухала удхатай ехэ барилганууд бүтээгдэжэ эхилэнхэй. Совет орон дотороо эгээн томо, ехэ хүсэтэй Сэлэнгын целлюлозно-картонно комбинат баригдажа захалhаар 5 жэл болохоёо байна. Сабэр известнягые болбосоруулан буйлуулха «Татарский ключ» гэжэ руднигай (Загарай) уурхайнууд ашаглалгада оруулагдажа захалаа. Теэд энэ хоёр ехэ барилга элдэб олон шалтагаанhаа болоо, мууса ябуулагдажа байнхай.

Ехэ химиин эдэ томо барилганууд тухай Сэлэнгын целлюлозно-картонно комбинадай директор нүхэр **Рыбаков** үгэ хэлэхэдээ, иимэ баримтануудта тогтоо.

— Манай комбинат жэлдээ 280 мянган тонно амhартада хэрэглэгдэхэ картон гаргаха хүсэтэй байхаар хараалагдана. Теэд мүнөө үедэ бүхы совет орон доторнай 120 мянган тонно тиимэ картон гаргагдана бшуу. Комбинадай ашаглалгада ороходо республикымнай национальна доход 50 процентээр дээшэлхэ юм.

Комбинат гол түлэб модо отолходо хаягдадаг үлөөдэhэнүүдые хэрэглэхэ байна.

Мүнөө элэ ехэ комбинадай барилгын удааржа байхада хүн бүхэнэй hанаан зобохо ёhоороо зобоно. Энээнhээ түрүүн комбинадай барилга проектнэ хүдэлмэриин гээгдэhэн дээрэhээ hаатаhан. Теэд мүнөө үедэ имагтал барилгын предприятиин hула дээрэhээ удаарна гээшэ. Мүнөө жэлдэ нёдондонойхиhоо хоёр дахин ехэ сэнтэй барилга хэгдэхэ ушартай.

Пленум дээрэ мүн «Татарский ключ» гэжэ карьеро-управлениин директор нүхэр **Сафронов** үгэ хэлээ.

— Манай управлениин горнягууд 1962 онhоо эхилжэ химическэ сэбэр известнягые гаргажа захалаа. Мүнөө горнягууднай КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй табиhан асари ехэ зорилгонуудаар урмашан, эршэ хүсэтэйгөөр ажаллана. Тиигэбэшье известняк болбосоруулха комбинадуудай, карьернүүдэй барилгануудые түргөөр ашаглалгада оруулха ябадал гэдэргэ татагдана. Барилгын хүтэлбэрилхы зургаанууд анхарал үшөөл бага табина.

Мүн эдэ томо барилгануудые түргэдхэхэ хэмжээнүүд тухай Буряадай барилгын управлениин начальник нүхэр **Алексеев**, Зүүн-Сибириин сетьстройтрестые эрхилэгшэ нүхэр **Рапацкий** гэгшэд үгэ хэлэhэн байна.

Газар тариаланга саашадаа эрдэм ухаанай үндэhөөр эрхилхын, минеральна болон бусад үтэгжүүлгэнүүдэй аша үрые ойлгожо, зүбөөр хэрэглэхын тула агрохими hайса мэдэхэ кадрнуудые hургаха, агрономуудай мэргэжэлые энэ талаар дээшэлүүлхэ, механизаторнуудай, хүдөөгэй ажалшадай дунда агрохимическэ бүгэдэ нийтын hуралсал эмхидхэхэ асуудалда хэдэн хүн тогтоо.

Буряадай хүдөө ажахын институдай ректор нүхэр **Филиппов** үгэ хэлэхэ зуураа, манай институт энэ жэлhээ агрохимигүүдые бэлдэжэ захалхань гэбэ. Эдэмнай Зүүн Сибирьтэ иимэ түрүүшын мэргэжэлтэд болохо байна.

— Гэхэтэй хамта институднай олон мэргэжэлтэй агрономуудые hургаха. Мүнөө манай институдай дэргэдэ агрономуудай, колхоз, совхозуудай, управлениүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй богони болзорой курсанууд эмхидхэгдэнхэй. Эндэ 132 агрономууд агрохимиин эрдэмдэ hуралсана.

Гадна манай институдай лабораторинуудта ехэ шэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулагдажа байдаг. hүүлэй үедэ малай тэжээлдэ бии байhан аминокислотагай бүридэлые шэнжэлжэ байнхай. Мүн антибиотигууд туршагдана. Теэд энэ ехэ хүдэлмэри хэхэдэ тусхай байра хэрэгтэй. Тиимэ байра—ветеринарна клиникэ болохо байгаа. Зүгөөр энэ клиникын барилга яаха аргагүйгөөр удааржа байнхай. Тэрэниие түргэлхэхэ хэмжээ абаха эрилтэ нүхэр Филиппов табиба.

Мухар-Шэбэрэй хүдөөгэй үйлэдбэриин парткомой секретарь нүхэр **Цыбиков** үнгэрhэн жэлэй зарим дүнгүүдтэ тогтоод, гол анхаралаа агрохимическэ эрдэм шудалха бүгэдэ нийтын hуралсал эмхидхэхэ асуудалда табяа.

— Химиин амжалтануудые газар тариаланда, мал ажалда үргэнөөр хэрэглэхын тула хүдөөгэй ажалшадай дунда бүгэдэ нийтын hуралсал эмхидхэжэ захалаабди. Мүнөө 5 мянган хүн hуралсахаар кружогуудта бэшүүлээ. Тэндэ багшалхаар 28 мэргэжэлтэд hургагдаа.

Саашань нүхэр Цыбиков минеральна болон органическа үтэгжүүлгэнүүдые хэрэглэжэ, ургаса зарим тэды дээшэлүүлжэ байhан баримтануудта тогтоо.

— Суулгын совхозой суута кукурузашан Николай Кондратюков полимикро-үтэгжүүлгэ хэрэглэжэ, 360 гектарай га бүриhөө 212 центнер ногоон тэжээл абажа шадаа. Тиимэ үтэгжүүлгэ хэрэглээгүй газарhаань хоёр дахин шахуу бага ургаса абтаа.

«Эрдэм» совхоз болон бусад зарим ажахынууд hүүлэй жэлнүүдтэ буртаг үбhые гербицидээр үгы хэжэ, ургаса абалгаяа эрид дээшэлүүлээ.

Мүнөө үедэ управлениин колхоз, совхозууд поли дээрээ наг шэбхэ ехээр зөөжэ байна. hүүлэй мэдээгээр 100 мянга гаран тонно шэбхэ гаргагдаа. Энэ хүдэлмэри хүсэд оньhожоруулагдаhан байна.

Минеральна үтэгжүүлгэнүүдые зүбөөр хэрэглэжэ hураха асуудалда Ивалгын туршалга-үйлэдбэрилгын ажахын главна агроном нүхэр **Емельянов** анхарба.

— Үнгэрэгшэ жэлдэ манай ажахы элдэб үтэгжүүлгэнүүдые үргэнөөр хэрэглэжэ, гектар бүриhөө 9,6 центнер ороохо таряа, 108 центнер овощ, 60 центнер хартаабха ургуулhан байна. Энэмнай үшөөл бага гээшэ.

Манай дүй дүршэл дээрэhээ харахада гранулированна суперфосфадые ороохо тарижа ябахадаа зурууд руунь тараахада аша үрэ ехэтэй гэжэ мэдэгдээ. Иимэ аргаар 699 га шэниисэ тарижа, hайн ургаса абаабди. Бүхыдөө 53 тонно минеральна үтэгжүүлгэ зурууд руу тараагдаа. Саашадаа гранулированна суперфосфадые заатагүй энэ аргаар тарааха шухала гэжэ дурадхахаар.

Гадна наг шэбхэеэ аша үрэтэйгөөр хэрэглэхэ тушаа оролдонобди. Поли дээрэ шэнэ аргал гаргахада аша багатай. Тиимэhээ огородой парнигта, сабшалан дээрэл шэнэ аргал гаргагдаха. Бэшэниинь тусхай газарта обоолгдожо, нэгшээгдэхэ байна. Хэрбээ манай ажахын жэлдээ 25 мянган тонно аргал шэбхэ абадаг hаа, тэрэнэйнгээ 11 мянган тонныень газарай хүрьhэтэй холижо, компост хэхэ байнабди. 9 мянган тонно аргал шабааhан органоминеральна холисо хэхэдэ хэрэглэгдэхээр хараалагдаба. Тиигэжэ жэлдээ 2,5—2,8 мянган гектар үтэгжүүлхэ аргатай байхабди.

Ажахыгаа олзо оршоhой болгохо талаар ехэ оролдолго гаргажа байhан тухайгаа Саянай совхозой директор нүхэр **Автушенко** пленумдэ хабаадагшадта хөөрэжэ үгэбэ.

— hүүлэй хоёр жэлэй туршада совхознай гарзатайгаар жэлээ дүүргэбэ. 1963 ондо мал ажалай продуктнуудые гүрэндэ тушааха түсэбөө дүүргээгүйбди, адагынь 100 мянган түхэриг гарзатайгаар гараабди. Иимэ байдалые саашадаа тэсэхын аргагүй.

Мүнөө үедэ Хмельницкэ үйлэдбэриин управлениин бэшэгтэй танилсажа, 1964—1966 онуудта бэелүүлхэ холын хараата түсэб—хэмжээ ябуулгануудые хараалаад, тэрэнээ бэелүүлжэ захалаабди.

1963 ондо 264 гектар ой модо сэбэрлэжэ, шэнэ газар элдүүрилээбди. Үнгэрhэн намартаа 504 гектарта аммиагтай уhа оруулаа hэмди. Ерэхэ хабартаа үшөө 1000 гектар тиимэ уhаар үтэгжүүлэгдэхэ. Тиихэтээ хамта гектар бүридэ 70—100 килограмм суперфосфат тараагдаха байна. Юуб гэхэдэ, эхүүн хүрьhэтэй газарта ганса аммиагтай уhаар үтэгжүүлхэдэ муу байха байна. Хабартаа хэрэглэхэ суперфосфадаа зөөжэ абаад байнабди.

Хабарай тарилгын эхилтэр поли дээрээ 30 мянган центнер наг шэбхэ гаргаха гэhэн түсэбөө дүүргэхын тула мүнөө 10 трактор, 6 автомашина, 30 мори тэргэ табяад байнабди.

Ерэхэ жэлэй хабарай тарилгые хурданаар, hайн шанартайгаар үнгэргэхын тула 13 тракторые түргэнөөр ябажа хүдэлхөөр тааруулаабди, сеялкэнүүдтэ ороохо хэхэ хүдэлмэри хүсэд оньhожоруулагдаха юм.

Ургаса харууhалгын үедэ 2 мянган гектар таряанай ургасые самолет дээрэhээ хоро сасажа буртаг ногоонhоо сэбэрлэхэбди, мүн энэ аргаар 1 мянган гектар дээрэ ургасын хоротон—хорхой, шумуул усадхагдаха.

Эдэ бүгэдын ашаар энэ жэлдэ 15 мянган центнер таряа, 1965 ондо—25 мянган центнер нэмэжэ абтаха. Мүн силос болон бусад тэжээл абалга ехэдхэгдэхэ.

Малай hүрэгтэ үнеэдэй тоо 42,8 процент, эхэ хонидой тоо—70 процентдэ хүргэгдэхэ. Тиигэжэ урда жэлэйхиhээ 4 мянган центнер ехэ мяха, 7 мянган центнер ехэ hү гүрэндэ тушааха зорилготойбди.

Гэхэтэй хамта үнеэдэй hүнэй тоhолигые дээшэлүүлхэ, мяхалиг үүлтэрэй мал үсхэбэрилдэг фермэтэй болохоор хараалагдана.

Хүдөө ажахыгаа аша үрэ ехэтэйгээр хүгжөөхын тула машина техникэеэ hайнаар ашаглаха шухала. Энэ асуудал тушаа республикын хүдөө ажахын продуктнуудые абаха, бэлэдхэхэ министр нүхэр **Дубровский** хэлээ.

— hүүлэй жэлнүүдтэ колхоз, совхозуудтамнай трактор, комбайн болон бусад хүсэтэ шэнэ машинанууд эрид олон болоhон. Тиигэбэшье hаа, 15 хүсэнэй трактор бүхэ... абаад үзэхэдэ, үрдэ жэлнүүдтэ оробол, бага хүдэлмэри хэдэhэн байна.

Энэ юун дээрэhээ болоноб гэхэдэ, олон тракторнууд нэгэ халаанда хүдэлгэгдэнэ. Нёдондо республика дотор бии байгаа тракторнуудай гурбанай хоёр хуби нэгэ халаанда хэрэглэгдэhэн.

Хойшодоо иимэ баримтануудые тэсэхын аргагүй. Механизаторнуудые hэлгэхэ ябадалые усадхажа, тракторна бригадануудые тогтууритай болгохо хэрэгтэй. Трактористнуудай, комбайнернуудай мэргэжэлые саг үргэлжэ дээшэлүүлхэ, тэдэниие hургаха асуудалда анхарха саг ерээ. Мүн механизаторнуудай дунда политическэ хүдэлмэри оролдосотойгоор ябуулжа, коммунис ажалай нэрэ зэргын түлөө тэмсэл үүдхэхэ шухала.

Гадна тракторна бригадануудай хүтэлбэриие отделениүүдэй мэдэлhээ гаргаха хэрэгтэй гэжэ hанагдана. Юуб гэхэдэ, отделениүүдэй хүтэлбэрилэгшэд тэдэндэ ёhотой нүлөө хүргэжэ шаданагүй бшуу.

«Эрдэм» совхозой жэшээгээр тракторна бригадануудые ажахын тоо соондо оруулжа, ажалайнь түлөөhые абаhан ургасынь жэшээгээр үгэхэдэ hайн гээшэ.

Энэ жэлдэ хартаабха тарилгаяа 1,5 дахин дээшэлүүлжэ, бүхыдөө 3 мянган гектарта хартаабха hуулгаха зорилго колхоз, совхозуудайнгаа табиhан тухай Улаан-Үдын хүдөөгэй үйлэдбэриин парткомой секретарь нүхэр **Черняков** мэдүүлбэ.

— Хартаабха гансашье гүрэндэ худалдахаар бэшэ, мүн малай тэжээлдэ, илангаяа гахай тэжээхэеэ тарихамнай,—гэжэ тэрэ хэлээ.

Байгша ондо управлениин ажахынууд 500 гектар саахарай свёкло түрүүшынхеэ тарижа үзэхөөр шиидээ.

Горох тарижа ургуулхада ямар ехэ аша үрэтэйб гэжэ Кабанскын үйлэдбэриин управлениин начальник нүхэр **Титов** үгэ хэлэхэдээ онсолон анхарба.

— hүүлэй жэлнүүдтэ манай управлениин ажахынууд горох ехээр таридаг болоожо байна. Хэрбээ урдань горохые ондоо ургамалнуудтай холижо таридаг байбал, 1962 ондо 2256 га амяарынь таряа hэмди. Тиихэдээ гектар бүридэ 2,3 центнер үрэhэ таряабди. Тарилгаяа эртүүр, апрелиин 25-hаа майн 15 хүрэтэр дүүргээ hэмди. Тарилгын урда тээ газараа тэгшэлжэ үгөөд, hүүлээрнь катогоор нягтаруулhан байхабди. Ургасыень амяарлан хуряажа, 26.600 центнер ороохон суглуулагдаа гэхэ гү, али гектар бүриhөө 11 центнер горох хуряагдаа hэн. Зүгөөр таряанай га бүриhөө 9 центнер ороохон абтаhан байха. Тиихэдэ Кабанскын совхоз гектарай 15,5 центнер, тэндэхи нүхэр Стремяковой звено 23 центнер ургаса абаа.

Нүхэр Стремяков иимэ ургаса яагаад туйлааб гэхэдэ, тэрэ газараа hайса элдүүрилhэн, дисктэй борнойгоор жэгдэлhэн, ургамалай гаража байхада борнойлhон, зурууд хоорондохи зайень нэгэ тээшэнь культиватораар элдүүрилhэн юм.

Энэ бригадын дүй дүршэлые үргэнөөр хэрэглэжэ, 1963 ондо тарилгаяа хоёр дахин үргэдхэжэ, 4869 гектарта хүргөөд, бүхыдөө 51463 центнер гэхэ гү, али гектарай 10,4 центнер горох суглуулагдаа. Энээнэй ашаар 14.200 центнер горох гүрэндөө худалдажа, үрэhэ хүрэнгөө хаагаад, 20 мянган центнер малай тэжээлдэ гаргашалха аргатай болообди.

Үнгэрэгшэ жэлдэшье Кабанскын совхозойхид, нүхэр Стремяковой звеногойхид горохой баян ургаса туйлаа.

1964 ондо горохой тарилгые 7 мянган гектарта хүргэхэ зорилготойбди. Тиихэдэ гансахан Кабанскын совхоз энэ ургамалые 2 мянган гектарта тарихаар хараална.

Горох гээшэ ургаса ехээр үгэхымгөө хажуугаар газарай хүрьhэндэ ехэ тэжээл орхимо бшуу. Горохой удаа шэниисэ тарихада баян ургаса үгэдэг.

— КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэринүүд хадаа манай партиин эгүүhээ коммунизмын материально-техническа үндэhэ hуури табиха тушаа ехэ анхарал хандуулжа байhыень үшөө дахин гэршэлнэ,—гээд Улаан-Үдын шэлэй оньhожоруулагдаhан заводой директор нүхэр **Болотов** үгэеэ эхилнэ.

Манай заводой хүдэлмэришэд hүүлэй жэлнүүдтэ ажалдаа шэнэ түрүү арга хэрэглэжэ, үйлэдбэреэ үргэдхэжэ, урдынхиhаа 2,3 дахин ехэ продукци үгэдэг болоо. Шэл хайлуулха пеэшэнэй квадратна метр бүриhөө продукци абаха талаараа заводнай орон дотороо түрүү hуури эзэлнэ. 1963 оной түсэбые бүхы талаарнь амжалтатайгаар бэелүүлээбди.

Долоон жэлэй түсэбэй бэелүүлэгдэжэ эхилэнhээ хойшо ажалай бүтээсэ 2,3 дахин дээшэлээ, хүдэлмэришэдэй тоо үсөөрөө, хүндэ хүдэлмэри хүсэдөөр оньhожоруулагдаа.

Химическэ индустри хүгжөөхэтэй хамта манай заводто шэл пластика, шэл утаhан гаргагдадаг болохо юм. Иимэ продукци гаргадаг болохын тула заводоо үргэдхэхэ, шэнэ цех бариха болонобди. Теэд эндэ барилгын хүдэлмэри тон аали нобшоор, шанар муутайгаар ябуулагдана гэжэ шүүмжэлээ.

Газар уhалха хэрэгые саашань үргэдхэхэ, тэрэниие hайнаар эмхидхэхэ асуудалда «Росгипроводхозой» Буряадай экспедициин начальник нүхэр **Богданов** анхарба.

— Газараа hайнаар уhалдаг болохын тула нэн түрүүн мүнөө бии байгаа уhалууриин системэнүүдые заhажа, зүбөөр ашаглаха хэрэгтэй. Хоёрдохёор, уhалууриин шэнэ системэнүүдые бариха болонобди.

Теэд бии байгаа системэнүүдээрээ газараа уhалжа шаданагүйбди. Уhалууриин системэнүүд тусхай эзэгүй байжа, хиналта табигданагүй, саг соогоо заhабарилагданагүй. Уhалууриингаа газарта ургаса ехэтэй ургамалнуудые шэлэн олоогүй байhаарбди.

Ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй зүгhөө уhалуурида анхарал табигдаагүй дээрэhээ жэл бүри нилээд ехэ газар уhалагдангүй үлэнэ. Мүнөө үедэ уhалууриие үргэдхэхэ асуудалай шангаар табигдаад байхада, ажахын хүтэлбэрилэгшэд энэ хэрэгые өөhэдынгөө гарта абаха бээзэ гэжэ найдагдана.

Уhалууриин газарые тусхай эзэтэй болгоогүйдэ, тэрэнэй hайнаар уhалагдахань бэрхэтэй. Газар уhалха халуун хаhада энэ хүдэлмэридэ хүсэд хүрэхөөр хүнүүд томилогдохо ушартай. Тэдэ хүнүүдые газар уhалха мэргэжэлдэ hургаха шухала.

Саашадаа газар уhалха хүдэлмэриие оньhожоруулха, энээндэ тусхай машинануудые хэрэглэхэ, уhаяа миин зүндэнь табяад байхаяа болихо сагнай ерээ.

— Ой модон гээшэ химическэ промышленностьда хэрэглэгдэхэ шухала зүйлнүүдэй нэгэниинь болоно, — гээд «Забайкаллес» комбинадай начальник нүхэр **Маслов** үгэеэ эхилбэ.

Буряадай республика ой модоор баян гээшэ. Үнгэрэгшэ жэлдэ республикамнай 4,8 миллион кубометр модо бэлэдхэhэн байха юм. Тиихэдэмнай аяар 1 миллион кубометр элдэб үлөөдэhэн гараhан. Иимэ үлөөдэhэнүүдые хэрэглэхэ зорилготойгоор Сэлэнгын целлюлозно-картонно комбинат, Байгалай целлюлозно комбинат баригдажа захалаа, Онохойдо гидролизно-дрожжын комбинат бүтээгдэхээр хараалагдана. Эдэ предприятинууд үнэ сэн багатай үлөөдэhэнүүдые хэрэглэжэ, гүрэндөө айхабтар ехэ олзо оруулха байна. Тиимэhээ мүнгэ зөөри 4—5 жэлэй туршада харюулагдаха байха.

Сэлэнгын целлюлозно-картонно комбинатта, Байгалай целлюлозно комбинатда жэлдээ 2 миллион гаран кубометр модо, үлөөдэhэ үгэхэ зэргэтэйбди. Иимэ ехэ модо нэмэжэ гаргахын тула ойрын 2—3 жэлэй туршада модо бэлэдхэдэг шэнэ предприятинуудые бариха болонобди. Тиигээдшье мүнөө дүтымнай модон hалаад, холо газарай—Романовкын, Баргажанай ойдо модо бэлэдхэхэмнай гээшэ.

Тэрэ холо газарта шэнэ предприятинуудые барижа, тэндэhээ модо зөөхын тула 36 миллион түхэригэй барилгын хүдэлмэри хэгдэхэ ёhотой. Теэд мүнөө дээрээ энээнэй миил 10 процентнь ашаглагдаад байнхай.

Эдэ комбинадуудые түүхэй эдээр хангахын тула 220 километр нарин шэрэм харгы бариха болгодоно. Теэд тэрэнэй барилгын проект мүнөө хүрэтэр байхагүй.

Хоёрдохёор, барилгада хараалагдаhан мүнгэ саг соогоо үгтэнэгүй. Барилгын предприятинуудшье муугаар хүдэлнэ.

Эдэ дутагдалнуудые усадхаха талаар яаралтай хэмжээ абаха шухала гэбэ.

— Ленинскэ комсомол 5 жэлэй туршада химиин шухала барилганууды шефтээ абаад байна,—гээд ВЛКСМ-эй Буряадай обкомой секретарь нүхэр **Наводкин** үгэеэ захалба.

Совет ороной хүбүүд, басагад, комсомолшууд энэ үедэ ехэхэн туhа хүргэhэн байна.

Мүнөө партиин ЦК-гай декабриин Пленумэй уряалда харюу болгон, Эхэ ороноймнай комсомолшууд-залуушуул партиин Центральна Комитедтэ бэшэг эльгээhэн байна. Энэ бэшэгые зүбшэн хэлсэлгэдэ манай республикын 110 мянган хүбүүд, басагад хабаадаа. Энэ бэшэгые зүбшэн хэлсэжэ байха зуураа, манай залуушуул олон дурадхалнуудые оруулhан байха юм. Жэшээнь, Захаамин городой залуушуул молибденэй үлөөдэhөөр хүдөө ажахыда хэрэгтэй үтэгжүүлгэ гаргахада туhалха гэhэн уялга абаа.

Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин ажахынуудай комсомолшууд, залуушуул химическэ үтэгжүүлгэнүүдые хадагалха складуудые барихада эдэбхитэйгээр хабаадаха гэжэ шиидээ. Эндэхи Харганаагай 8 жэлэй hургуулиин hу... химиие 5 сэгнэлтэтэйгээр hураха байhанаа мэдүүлээ.

Хүдөө ажахын институдай студентнэр агрохими шудалха кружогуудта туhалха гэжэ шиидээд, Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин Калининай нэрэмжэтэ, «Дружба» колхозуудта тиимэ hуралсал эмхидхэжэ захалаа. Мүн студентнүүд амаралтынгаа үедэ хүдөөгөөр ябажа, агрохими шудалха кружогуудые эмхидхэхэ, тэрэнэй хүдэлмэридэ туhалха гэжэ шиидээ.

ВЛКСМ-эй обком спортивна эмхи зургаануудтай хамта санаар ябажа, агрохимическэ эрдэм дэлгэрүүлхэ тусхай бригада эмхидхэхэнь.

Тиигэбэшье комсомолой эхин организацинуудай хүдэлмэридэ дутагдалнууд бии. Сэлэнгын целлюлозно-картонно комбинадай комсомолшууд барилгые хурдадхаха болон бусад асуудалнуудта багаар анхарна. Баргажанай, Түнхэнэй, Хяагтын үйлэдбэриин управлениүүдэй зарим колхоз, совхозуудай залуушуул, комсомолшууд поли сабшалан дээрэ наг шэбхэ гаргаха, мүн агрохимическэ эрдэм шудалха хэрэгтэ бүхы хүсөөрөө оролсоногүй.

Механизаторнуудые олоор бэлдэхын тула дунда hургуулинуудта механизаторнуудай бүгэдэ нийтын hуралсал эмхидхэхэдэ зохисотой гэжэ hанагдана.

Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин Бэшүүрэй XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой саахарай свёкло ургуулдаг звеное даагша нүхэр **Павлов** үгэ хэлэхэ зуураа, свёклын үндэр баян ургаса абадаг дүй дүршэл тухайгаа тодорхойгоор тогтоhон байна.

—Урдань саахарай свёкло ургуулга гараар хэгдэдэг ехэл хүндэ хүшэр хүдэлмэри байгаа. Тиимэhээ нэгэ звенодо 14—15 гектар ургаса даалгагдадаг hэн. Харин мүнөө энэ үнэтэ ургамалай тарилга, харууhалга хуу оньhожоруулагдаа. Минии хүтэлбэрилдэг оньhожоруулагдамал звено нёдондо 102 гектар газарта саахарай свёкло тарижа, гектар бүриhөөнь 122 центнер гэхэ гү, али хамтадаа 12,4 мянган центнер ургаса хуряажа абаhан байнабди. Иимэ урэ дүн имагтал хүсэлэл оролдолгоhоо, шадабариhаа болоо гээшэ,—гэжэ тэрэ тэмдэглэнэ.

Хэрбээ саахарай свёклын ургасые дээшэлүүлхэ гэбэл, газараа hайнаар элдүүрилхэ, хэдэн дахин уhалха, минеральна болон нютагай үтэгжүүлгэ хүрьhэндэ hайса, ашаг үрэ үгэсэтэйгөөр оруулха хэрэгтэй байhан тушаа нүхэр Павлов онсо тогтоhон байна. Гадна буртаг үбhэнтэй, ургасын дайсад болохо хорхой шумуултай тэмсэхэ тон шухала байна.

Гэбэшье бидэ мүнөө болотороо гербицид гээшые огто хараагүй, тэрэниие хайшан гэжэ хэрэглэдэг гэжэ мэдэхэгүй байнабди. Гадна нёдондо минеральна үтэгжүүлгэнүүдые манай колхоз багаар абаhан байна. Тиимэhээ энэ шухала зүйлнүүдээр газараа ёhоор үтэгжүүлэгдээгүй байна гэжэ тэрэ хөөрэбэ. Саашадаа саахарай свёкло таридаг ажахынуудта хэрэгтэй соонь минеральна үтэгжүүлгэ үгтэхэ бээзэ гэжэ нүхэр Павлов хандаhан байна. Мүн уhаа тон муусa хэрэглэгдэнэ. Тарилгаяа борозда татажа, хэдэн дахин уhалха арга бии. Зүгөөр энэ агро-хэмжээн баhал урагша абтанагүй гэбэ.

—Мүнөө саахарай свёкло тариха поли дээрэ 1000 гаран тонно наг шэбхэ гарганхайбди. Хэрбээ гектар бүридэ 5 центнер суперфосфат, 3—3,5 центнер азотно үтэгжүүлгэ, 1,5 центнер калийна дабhа оруулжа шадабал, гектар бүхэнhөө 200 центнерhээ доошо бэшэ ургаса хуряажа абаха аргатайбди,—гэжэ нүхэр Павлов мэдүүлбэ.

Тариалан, сабшалан ехээр, хэдэн дахин уhалха арга боломжотой, тиигэжэ ургасые улам дээшэлүүлхэ шадалтай байhан тухайгаа Улаан-Үдын үйлэдбэриин управлениин Эрхирэгэй совхозой директор нүхэр **Нимаев** тогтобо.

Тус ажахы 1000 гаран гектар тариалан, 3000 шахуу гектар сабшалан уhалха аргатай. Гэбэшье совхозой газар дээрэ бии байгаа уhалууриин 7 системэнь үни холын ёhоор заhагдаагүй. Эдэниие заhабарилхын тулада зарим тэды оролдолго гаргагдаhаншье байбал, хүндэ техникын үгы дээрэhээ хүсэд мүртэй юумэн хэгдэнэгүй. Тиимэ техникэ абахын тулада яhала зууршалта хэгдэнэ. Теэд юумэ бүтэжэ үгэнэгүй. Энээн тушаа Хориин уhалууриин системын управлени hаналаа табинагүй гэжэ үгэ хэлэгшэ шүүмжэлбэ.

—Газар уhалха гээшэ тон лэ ашаг үрэтэй хэрэг. Гадна хабар нэгэ дахин газар уhалхада үлүү ехэ ургаса үгэхэнь бэрхэтэй. Хэрбээ 2—3 дахин, шадаа hаа, 4 дахин уhалха хэрэгтэй. Тиихын түлөө уhалууриин системэнүүд бүрин түгэс заhагдаhан, бүхэлэгдэhэн, инженерна барилгаар хангагдаhан байха ушартай,—гэжэ нүхэр Нимаев тэмдэглэбэ.

Огородойнгоо газар шадамар бэрхээр, ходо уhалжа байдаг тулада тус ажахын овощ ургуулдаг звенонууд (нүхэд Гаврилов, Елисеев гэгшэдэй даадаг) нёдондо гектар бүриhөө 270—280 центнер огородой эдеэ ургуулжа абаа ха юм. Дүрбэ дахин уhалагдаhан сабшалан 20—25 центнер үбhэ гектар бүриhөө үгэhэн байха юм.

Түнхэнэй ажахынуудай аммиагтай уhа хэрэглэжэ, ороохо таряанай найдамтай hайн ургаса хуряажа абадаг болоhон тухай тэндэхи үйлэдбэриин управлениин начальник нүхэр **Серебренников** дэлгэрэнгыгээр тогтоhон байна. Тус управлениин ажахынуудта нёдондо 2316 гектар, тэрэ тоодо 1852 гектар шэниисэ аммиагтай уhаар үрэжүүлэгдээ hэн. Тэрэнэй ашаар гектар таряан бүхэн 4.5 центнер ороохо нэмэжэ үгэhэн байха юм. Зарим ажахынуудай, жэшээнь, «Сибиряк» колхозой нэгэ поли 10 центнер хүрэтэр ороохо нэмэжэ үгөө. Иимэ жэшээнүүдые үгэ хэлэгшэ олоор тэмдэглэбэ.

—Аммиагтай уhа хэрэглэхэ гэhэн үүсхэлые өөдэ абажа үгэхэгүй нүхэд бии байгаа hэн. Тэрэниие хэрэглэхэдэ гаргашаяа харюулхагүй, зөөхэ шэрэхэнь, хадагалхань түбэгтэй гээд шалтаг баригшад дайралдаhан байха. Тооложо үзэхэдэмнай нэгэ тонно аммиагтай уhанай бүхы гаргашань (хадагалалга, зөөлгэ, хүрьhэндэ оруулга болон бусад) 26 түхэригтэ болоно. Тонно аммиагтай уhа оруулhан газарай гектар бүриhөө нэмэлтэ болгон 4,5 центнер ороохо абаад байхада тэрэнэй үнэ сэн 153 түхэригтэ хүрэнэ. Иихэдээ тонно иимэ үтэгжүүлгэ 127 түхэригэй сэбэр олзо үгэнэ бшуу,—гэжэ нүхэр Серебренников тодорхойлбо.

Ушар иимэhээ шэнэ газар ехээр эдлэхэ арга боломжоор бага Түнхэнэй ажахынууд саашадаа аммиагтай уhаар таряанай газар үтэгжүүлгэдэ анхаралаа онсо хандуулхаар шиидэнхэй. 1964 ондо аммиагтай уhаар үтэгжүүлэгдэhэн газарай хэмжээн 10 мянган гектарта хүргэгдэхэ байна гэжэ нүхэр Серебренников тэмдэглэhэн байна.

hүүлэй жэлнүүдтэ таряанай газарай бүридэлые эрид хубилгажа, ургаса ехээр үгэдэг ургамалнуудые таридаг болоожо, ямар үрэ дүн туйлаhан тухайгаа, мүн уhалагдадаг газар улам үргэдхэхэ хэмжээ хараалжа байhан тушаагаа Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин Калининай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ нүхэр **Митыпов** дэлгэрэнгыгээр тогтобо.

Саашадань тариалан уhалхада ямар зэргын аша үрэ үзүүлдэг байhан тухай үгэ хэлэгшэ тоо баримтануудаар элирхэйлэн батадхаба. Нёдондо ган гасуур жэлэй ороботшье уhалагдадаг зарим участогууд 18—20 центнер ороохо гектар бүриhөө үгэhэн байна. Ушар иимэhээ ерэхэ хабар уhалагдадаг газарта хамтадаа 1200 гаран гектарта тарилга тус колхоз хэхээр хараалба. Тэрэ тоодо шэниисэ 800 гектарта таригдаха юм.

КПСС-эй обкомой пленум дээрэ Зүүн-Сибириин экономическа районой совнархозой түрүүлэгшэ нүхэр **Маркелов**, партиин обкомой секретарь нүхэр **Раднаев** болон бусад үгэ хэлэhэн байна.

Минеральна үтэгжүүлгэнүүдые тарааха шэнэ шэнэ машинанууд республикадамнай ерэжэл байна. Зураг дээрэ: тэдэнэй нэгэн. Ф. СОРОКИНОЙ фото.

ТАНИЛСАГТЫ:

Локомотив-вагон заhабарилгын заводто ороод ябаhан лэ газартатнай хаа хаанагүй эхэнэрнүүд ажаллаха. Электропостын кранай кабина соо hуугаад, тэрэнние хүдэлгэжэ гү, али токарна станогой дэргэдэ зогсоод, элдэб детальнуудые тошылдон мүлижэ, мүн конструкторска таhагта ажаллажа байhан хүнүүдэй дунда эхэнэрнүүдые харахат. Тэдэнэрэй олонхинь коммунис ажалай ударнигууд юм.

Эндэ оруулагдаhан зураг дээрэ харуулагдааша Любовь Лановая ажалдаа алдаршаhан хүн. Заводто найман жэл соо хүдэлхэ зуураа Любовь ажалай тодхол hайса олоhон бэйна. Галдуулhан электромотор, индукционно катушка оройхо, зураг, электро схемэ зохёохо болон бусад хүдэлмэри тэрэнэй гараар бүтээгдэдэг.

Электродвигатель анха түрүүн заhабарилхадаа токто сохюулагша аа гүб гэжэ түбэгшээгээ. Хүдэлhөөр байтараа тэрэнэйнгээ онол оложо, тунхарихаяа болёо. Заhабарида ороhон мотоорнуудые бэлэн болголсоно. Хүдэлмэридөө үзэгдэhэн бэрхэшээлнүүдые зайсуулгадань hанаа зобохо юумэн юу байхаб. Хажуудань найдамтай хүнүүд хүдэлнэ ха юм. Электромотор оройдог дүршэл шадабари ехэтэй мастернууд Павел Яковлевич Лапин, Иннокентий Лаврентьевич Щапов гэгшэд тэрэнэй хүдэлмэридэ нэгэтэ бэшэ туhалдаг байгаа. Мүнөө өөрөө тэдэнэрhээ дутуугүй мастер.

Любовь Лановая үдэшэндөө түмэр замай техникумдэ hуралсаа. Hуралсалаар олоhон эрдэм мэдэрэлынь бодото ажалдань туhалаа.

Диплом абаhанайнгаа hүүлээр Любовь Лановая хүрэhөөр заводой конструкторска таhагта хүдэлөө. Мүнөө тэрэ аппаратна цехэй туршалгын станцида ажаллана.

Элдэб янзын реле, выключатель, контакторнууд электротехник Лановаягай гар дамжан гарадаг. Электровозуудай hаатабаригүйгөөр хүдэлхынь тулада бүхы хэрэгсэлнүүдынь нарин шалгаха хэрэгтэй. Тингэжэ энэ үүргые Любовь Лановая шадабаритайгаар гүйсэдхэнэ.

Люба ниитын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг. Газетэ, журнал тараалга, туристска аяншалга эмхидхэдэг байха юм. Гадна цехэй уран hайханай самодеятельностьдэ хабаадалсана.

Любовь Лановая

Зураг дээрэ: электротехник Л. Лановая туршалгын стендын дэргэдэ.

В. КАТОК,
авторай фото.

Хүдөө ажахын техникэ абтана

Hаяхан республикын «Сельхозтехника» нэгэдэлэй мэдэлдэ хэдэ хэдэн шэнэ машина, техникэ абтажа, республикын колхоз, совхозуудта эльгээгдэбэ. 1964 оной хуряалгын үедэ хэрэглэгдэхэ комбайн, жатканууд абтанхай. Тэдэнэй дунда республикын ажахынуудта түрүүшынхеэ туршагдаха «СКГ-3» маркын өөрөө ябадаг гусенична арбан комбайн бии. Улаан-Үдын, Хориин үйлэдбэриин управлениин ажахынууд шэнэ комбайнуудые абаhан байна. Мүн «УБД-3» маркын машина абтаа. Тус машина малай тэжээлдэ хэрэглэгдэхэ хартаабха, саахарай свёклын эшэнүүдые суглуулжа, хэршэхэ аргатай.

Мүн тэрэшэлэн шэнэ жаткануудые манай республикын ажахынууд абажа эхилээ. Баалнуудые суглуулхаар түхеэрэгдэhэн «СК-3», «СК-4» комбайнуудта шагтагалагдаха үргэн абасатай 70 гаран тиимэ жатка Хяагтын, Зэдын, Мухар-Шэбэрэй болон бусад управленинүүдтэ эльгээгдэхэнь.

Тэрэшэлэн республикын бүхы ажахынууд солоомо, үбhэ, кукурузын эшэ набша хэршэхэ «ИГК-30», «РС-200» гэhэн маркын машинануудые байгша оной нэгэдэхи кварталда абаха болонхой.

Шэнээр абтаhан машина болон түхеэрэлгэнүүд республикын ажахынуудай хүдөө ажахынгаа хүдэлмэринүүдые саг соонь хэжэ дүүргэхэдэнь ехэхэн туhа нэмэри боложо үгэхэ байна.

Леонид Штейн—СССР-эй чемпион

Богонихон болзор соо тон ехэ амжалта туйлажа, Леонид Штейн СССР-эй чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

Львовой гүрэнэй университедэй журналистикын факультедэй студент—Леонид Штейн 29 наhатай. Спортын талаар тэрэнэй намтарынь мэдээжэ совет шатаршадай намтартай адлишуу юм. 1947—49 онуудта Пионернүүдэй байшанда түрүүшын алхамаа хэhэн, hүүлдэнь дунда hургуулиин ахалагша классуудта, hурахадаа шатар нааданай теори шудалдаг байhан. Тиигээд бүхэсоюзна болон уласхоорондын мүрысөөнүүдтэ хабаадалсаhан байха юм.

Борис Спасский шэнги, Штейн мастерай нэрэ зэргэhээ богонихон болзор соо (2—3 жэлэй туршада) гроссмейстерэй нэрэ зэргэдэ хүртөө hэн.

ТАСС-ай корреспондентнүүдтэй хөөрэлдэхэдөө шэнэ чемпион иигэжэ хэлээ:

—Бага наhандаа шатарай оньhые өөрөө шудалдаг hэм. Элитэ шатаршадай, илангаяа Михаил Чигориной наадаhан партинуудые ном болон журналнуудhаа анхаралтайгаар шэнжэлдэг байгааб. СССР-эй чемпионой алтан медальда хүртэhэндөө ехээр баясанаб.

Мүнөө бага сага амараад, СССР-эй зональна турнирта хабаадалсахаяа Москва ерэхэб. Дэлхэйдэ шатараар түрүү hуури эзэлхын түлөө болохо хоёрдохи шатын мүрысөөндэ найман совет шатаршадай дүрбэн лэ эрхимынь зоны хоорондохи мүрысөөндэ хабзадаха юм.

Баяр дээрэнь баяр

Hуралсалай түрүүшын хахадые дүүргэжэ, үбэлэйнгөө амаралтада гарахадаа хүүгэд хэды ехээр баярлааб. Бэе махабадайнгаа тамир шангадхан, сэлмэг ухаа, сэлюун сэдьхэлээ амаруулhан hурагшад hуралсалайнгаа жэлэй хоёрдохи хахадые шэнэ хүсөөр эхилhэндээ баhал баяртай, Теэд зарим hургуулида бүри ехэ баяр асарhан дэмбэрэлтэй үдэр ерээ.

Улаан-Үдын шэлэй заводой хүдэлмэришэдэй тосхон жэл ерэхэ тума улам үргэдэн, олон дабхар шэнэ гэрнүүд удаа дараалан бодхоогдожо, бэлэн болгогдоно. Тус тосхондо найман жэлэй hургуулиин шэнэ байшан баригдажа, hуралсалай жэлэй хоёрдохи хахадта ашаглалгада оруулагдаба. Тиигэжэ тэндэхи hурагшад hуралсалайнгаа энэ хахадые ехэхэн бэлэгтэйгээр угтаа. Баяр дээрэнь бүри ехэ баяр нэмээ.

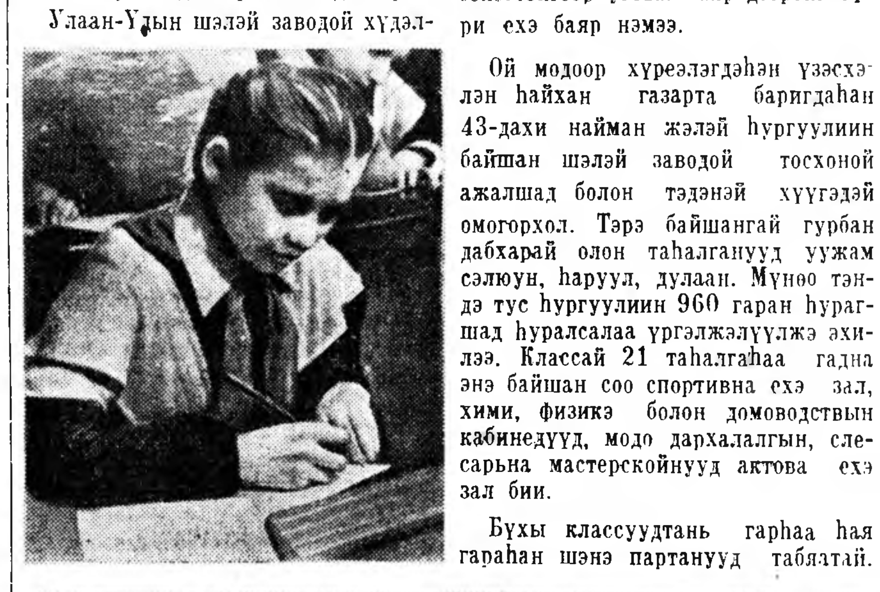

Ой модоор хүреэлэгдэhэн үзэсхэлэн hайхан газарта баригдаhан 43-дахи найман жэлэй hургуулиин байшан шэлэй заводой тосхоной ажалшад болон тэдэнэй хүүгэдэй омогорхол. Тэрэ байшангай гурбан дабхарай олон таhалганууд уужам сэлюун, hаруул, дулаан. Мүнөө тэндэ тус hургуулиин 960 гаран hурагшад hуралсалаа үргэлжэлүүлжэ эхилээ. Классай 21 таhалгаhаа гадна энэ байшан соо спортивна ехэ зал, хими, физикэ болон домоводствын кабинедүүд, модо дархалалгын, слесарьна мастерскойнууд актова ехэ зал бии.

Бүхы классуудтань гарhаа hая гараhан шэнэ партанууд таблятай. Энэ hургуулиин хими, физикын кабинедүүд hуралсалай энэ жэлдэ шэнэ түхеэрэлгэнүүдые олон абаа. Физикын кабинедтэ киноаппарат, магнитофон, телескоп, лаборторно хүдэлмэридэ хэрэглэгдэхэ элдэб прибор абтанхай. Мүн химиин кабинедтэ элдэб түхеэрэлгэ хүсэдөө бэлдэгдээ. Домоводствын таhал оёдолой арбаад машинатай болонхой. Модо дархалгын мастерскойнь хүнэй нэгэ деро хүдэлхэ станок, карна, харуулдалга, үрэмдэлгын ст… ногуудтай.

Hургуулиин эхин классууд hуралсалай харуулан ойлгуулхада туhалха хэрэгсэлнүүдээр нилээд бүридүүлэгдэhэн байха юм. Тэрэшэлэн hургуулидаа радио үзэлтай.

— Ерэхэ жэлдэ hургуулимнай дунда hургуули болгогдожо, 9—10-дахи классууд нээгдэхэ байна, гэжэ hургуулиин директор Па… Михайлович Бокин хөөрэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. дүрбэдэхи … классай hурагша хэшээлдээ. 2. hургуулиин шэнэ байшан.

С. Балдуевай фото.

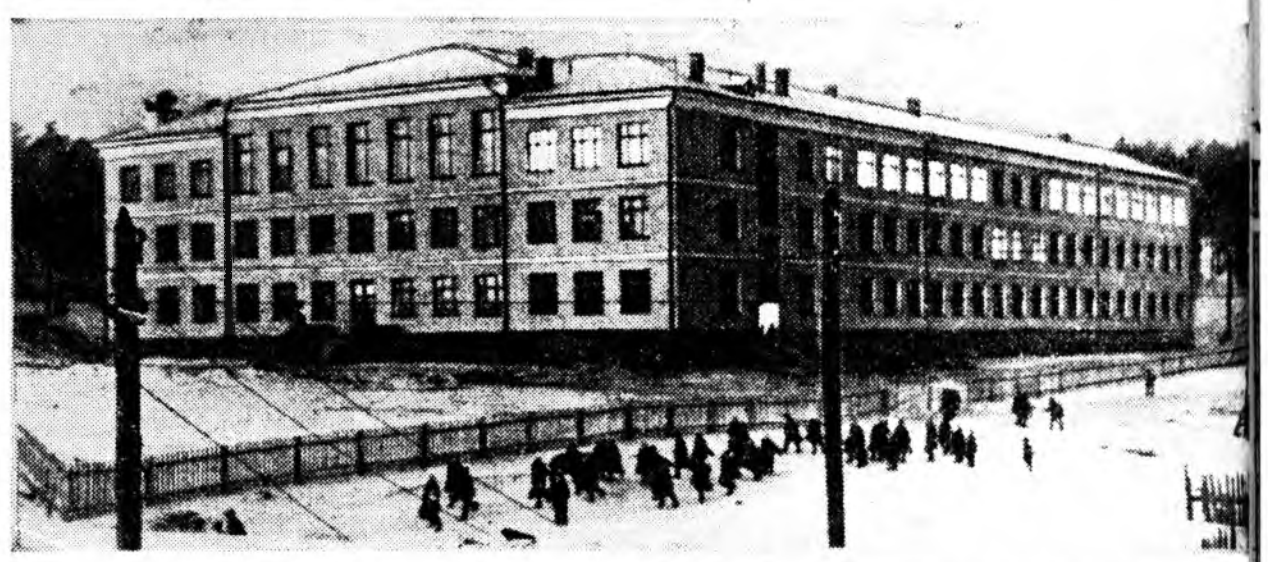

Амжалтатай hайн, бусажа ерыт!

Санаар Сибирь болон Алас Дурна зүгэй зонын түрүү hуури эзэлхын түлөө «Спартак» бүлгэмэй спортсменүүд Красноярск город ошонхой. «Спартагай» суглуулагдамал командада спортын мастер Геннадий Галимов, нэгэдэхи разрядтайшуул Павел Лаптев, Марк Колосов, Нина Бальчугова болон бусад шадамар бэрхэ санашад оруулагданхай. Энээнhээ гадна, Ангарск городой үзэсхэлэн гоё газарта санаар үнгэргэгдэхэ мүрысөөндэ республикын «Труд» бүлгэмэй хори гаран спортсменүүд аян замдаа мордобо.

Тэдэнэй дунда спортын мастернууд Харитонов, Бурлаков, мастерай нормо hаяхан дүүргэhэн Котельников, нэгэдэхи разрядтайшуул Белоусов, Трунев болон бусад бии. Эдэнэр — эрэшүүл 15, 30 километрэй зайда урилдаха, биатлоноор мүрысэхэ байна. Январиин 26-hаа февралиин хоёр болотор Челябинск городой елүүр дээрэ дээдэ, тусхай дунда hургуулинуудай хоорондо түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн болохонь. Шанга энэ тулалдаанда хабаадалсахаар Улаан-Үдын Зүүн Сибириин технологическа институдай студентнэр ошохоор бэеэ hорижо, конькинуудаа хурсадхажа байна. Студентнэр — спортын мастер Леонид Бердников, нэгэдэхи разрядтайшуул Валерий Бруднев, Борис Зайкин, Владимир Баранников, басагад — энэ жэлдэ республикын рекордсмен болоhон Людмила Титова, Галина Романова, Людмила Галяткина, Ирина Грузинина гэгшэд бии. Тиихэдэ Эрхүү городто практикаяа гаража байхадаа эндэ мүрысөөндэ хабаадалсажа, эрхим дүн — спортын мастерай нормо дүүргэжэ шадаhан Маргарита Журкина институдайнгаа, мүн Буряад оронойнгоо нэрэ солые хамгаалалсахань. Эдэ үдэрнүүдтэ тус институдай тренер, спортын мастер Тамара Ивановна Шевчук конькишадаа мүрысөөндэ бэлэдхэжэ, өөрынгөө баян дүй дүршэлдэ hургажа, заабарилжа байна.

Б. Цыремпилов.

Түрүүшын ноохон—үйлэдбэридэ

Ноохон хадаа бүд нэхэдэг предприятинуудай хэрэглэдэг түүхэй эд. Улаан-Үдын нооhо угаадаг фабрикын нооhо угаан хатаадаг цех (начальнигынь Н. Д. Скляров) угаагдажа бэлэн болоhон 9 тонно нооhо хүршэ нарин сэмбынгээ фабрикада сэмбэ нэхэхынь тулада ябуулба.

Фабрикынхид эдэ үдэрнүүдтэ хэдэн арбаад тонно нарин, нарибтар нооhо Москва городой, мүн Москвагай, Дунда Ураалай, Баруун Сибириин совнархозуудай болон ороной бүд нэхэдэг бусад предприятинуудта ябуулхаар бэлдэжэ байна. **Г. Батуев.**

„Россида этигэл найдабаритайгаар алба хэнэ..."

XVIII зуун жэлэй эхеэр Байгалай үмэнэдэхи хилые буряад морин сэрэгшэдород сэрэгүүдтэй хамта сахин харууhалжа байhан юм.

1728 ондо «хариин брацка сэрэгтэ» туг барюулха тухай «эзэн хаанай захиралта» бууhан байна. Ородой засаг түрын тэрэ актаар буряадай бишыхан отряд гүрэнэй хилые сахиха албатай болоhон байна. Тэрэ гэhэнhээ хойшо «бусад түрэлтэн» —Буряадай хасагуудай түүхэ эхилhэн юм.

Ородой элшэн Савва Владиславич граф Рагузинский «Гүн Сава» гэжэ буряадуудта нэрлэгдэhэн алдартай. Тэрэ хадаа 1727 ондо буряад морин сэрэг тухай хилэ дээрэhээ Москва бэшэhэн бэшэг соогоо иигэжэ хэлэhэн байна: «Буряадууд ородуудhаа дутуугүйгөөр Россида этигэл найдабаритайгаар алба хэнэ. Тиихэдээ өөhэдынгөө буу барин, хилэ дээгүүр ябана... Тэдэнэр hайнаар зэбсэглэжэhэн, hайн мори унаhан хай, тон ехэ дура хүсэлтэйгөөр, үнэн сэхээр хилэ сахиха... Тиигэжэ ябахадаа ямаршье салин хүлhэ абангүй алба хэнэ. Би тэдэнэрэй шэн зоригтой, хатуу зүрхэтэй байhанда ехэ найдалтайб».

155 жэлэй саада тээ, 1809 ондо буряад сэрэгшэдтэ дахин долоон туг олгогдоhон байха юм. Тэдэ туг олгогдоходоо: «Үнэн зэлдэр братск (буряад) саг үргэлжын сэрэгтэ» гэжэ правительствын указ дотор бэшэгдэhэн байха юм. Буряад гурбан полкдо туд бүриин нэжээд улаан туг барюулагдаhан байна.

Ашабагадай дүрбэдэхи полк, мүн Сэлэнгын буряад отогой табангуудай, ашабагадай гурбан полк хүхэ тугта хүртэhэн байгаа.

Мих. Спектор.

Энээниие мэдэхэ гүт?

Сэнхир хүхэ кит далайн эгээл томо амитан юм. Тэрэнэй утань 33 метр, шэгнүүрынь 120 тонно болодог. Ганса зүрхэниинь ехэ мориной шэнээн—600—700 килограмм, эльгэниинь 1000 килограмм татадаг байна.

Кидэй шуhаниинь 8000 литр шахуу, нарин гэдэhэниинь 4 километрhээ үлүү, хотынь хэмжээ 3000 кубометр болодог юм.

Энэ амитан 1700 мориной хүсэтэй. Гарпунаар буудуулhан сэнхир хүхэ кит 300—350 тонный судные гэдэргээ сухарижа ябахадань, часай 14 километр хүсэтэйгөөр урагшань шэрэдэг.

Далайн томо амитан часта 38—40 километр хурдаар тамардаг юм. Тиимэ томо кидhээ 50 тонно (300 пүүд) хүрэтэр өөхэн абтадаг байна.

Сэнхир хүхэ кидэй уушха соо 14 000 литр агаар багтадаг, тиихэдээ амилхадань өөдөө 12 метр хүрэтэр уhан сасардаг.

Кидэй түрэhэн нарай түлынь 6—7 метр ута байдаг, шэгнүүрнь 5—6 тонно болодог юм. Эхынгээ тоhолиг hайн hү эдиhэн хидэй түл сүүдхэдээ 60—100 килограмм хүрэтэр шэгнүүрээ нэмээдэг юм. Кидhээ сүүдхэдэ 200—300 литр hүн гарадаг байна.

Сагай угаршь

Улаан-Үдын гидрометобсерваториин мэдээсэhэнэй ёhоор, мүнөөдэр республика доторнай бага зэргэ үүлэтэй байха, Байгал шадарай аймагуудта саhан орохо, баруун зүгhөө hулаханаар hалхилха. Байгал шадарай аймагуудта 1—6, хойто аймагуудта 14—19, бусад газар нютагуудта 12—17, Улаан-Үдэ городто үглөөгүүр 24—26, үдэрынь 13—15 градус хүйтэн болохоор багсаагдана.

Январиин 20—21 үдэрнүүдтэ республика дотор үүлэтэйшэг байха, зарим нютагуудта саhан орохо. Баруун зүгhөө hулаханаар hалхилха, hүниндөө Байгал шадарай аймагуудта 19—24, үдэртөө 7—12 бусад нютагуудта hүниндөө 27—32, үдэртөө 12—17 градус хүйтэн байхаар хүлеэгдэнэ.

БУРЯАД ҮНЭН

4-дэхи нюур.
1964 оной январиин 19.

Кипрэй асуудалаар конференци

ЛОНДОН, январиин 17. (ТАСС. Кипрэй асуудалаар конференци январиин 20 хүрэтэр хүдэлмэреэ таhалдуулаа.

Кипрэй грегүүдэй зүгhөө конференцидэ ерэhэн делегаци Англиин премьер-министрэй город шадарай байрада нациин болон колонинуудай хани нэгэдэлэй хэрэгүүдые эрхилдэг Англиин министр Сэндистэй мүнөөдэр хөөрэлдөө хэхэ юм гэжэ мэдээжэ болоо. Үглөөдэр Сэндис киприодууд-туркэнүүдэй делегациин гэшүүдтэй уулзаха байна.

ООН-ой генеральна секретариин түлөөлэгшэ Хосе Рольс Беннет Лондондо ерээ, тэрэ Кипрэй асуудалнуудаар хэлсээндэ хабаадалсаха юм.

Энэ түлөөлэгшэ Сэндистэй, тэрэшэлэн тушаалгүй министр лорд Каррингтонтой уулзаа.

Урда Вьетнамай партизанууд амжалтатайгаар тэмсэнэ

ПАРИЖ, январиин 17. (ТАСС). «Правительственна» сэрэгүүдэй томо подразделениие Сайгонhоо хойшоо 40 километрэй газарта партизанууд бута сохёо гэжэ Урда Вьетнамай сэрэгэй бүлэгэй түлөөлэгшэд соносхоо гээд Франс Пресс агентство мэдээсэнэ. Урда Вьетнамай зургаан солдат алуулаа, 39 солдат шархатаа, 31 солдат hураггүйгөөр үгы болоо.

Занзибарай шэнэ президент

ДАР-ЭС-САЛАМ, январиин 17. (ТАСС). Джон Окелло Занзибарай президент болоо гэжэ Занзибарай радио соносхоо. Окелло «фельдмаршал» юм гэжэ радиогой дамжуулга соо нэрлэгдэhэн байна. Шейх Абейд Каруме вице-президент болоо гэжэ радиогой дамжуулга соо заагдана.

Америкын колонизаторнууд Панамаhаа тонилон ошогты!

БУЭНОС-АЙРЕС. Америкын империалистнуудай Панамада хэhэн хорото муухай ябуулганууд Аргентинын арадай уур сухал ехээр хүргөө. Талархажа байhанаа мэдүүлhэн олон тоото телеграммануудые ороной политическэ партинууд, олониитын болон залуушуулай организацинууд, тус тус хүнүүд Панамын арадта, правительствада эльгээhэн байна. Панамада болоhон буудалгые ороной хүн зоной буруушаажа байhан тухай ниислэлэй газетэнүүд болон радиостанцинууд мэдээсэжэл байhаар. «Манай баялигые дээрмэдэхэеэ болихын тулада манай оронуудые орхижо, янкануудай арилан ошохо тухай бүхы Латиин Америкэ эрилтэ хэхэ ёhотой» гээд «Пропоситос» газетэ бэшэнэ. Өөрынгөө эрхэ сүлөөе хамгаалжа байhан Панамын арадта талархажа байhанаа элирхэйлэн мэдүүлhэн резолюциие Аргентинын национальна конгрессэй депутадуудай палата баталан абаа.

ЛИМА. Холбоото Штадуудай эзэрхэг аашаhаа хохидоhон Панамын арадта талархал мэдүүлhэн олон тоото демонстрацинууд болон митингнүүд Перугэй городуудта эдэ үдэрнүүдтэ болоо. Панамын студентнүүдые Америкын сэрэгэйхидэй буудаhые буруушааhан мэдүүлгэ Перугэй парламент хэhэн байна.

САН-ХОСЕ. «Панамын ойро бү хүрэгты!, «Панама маhдаха болтогой, янканууд тонилогты!» гэhэн уряа лозунгнуудые Сан-Хосе городой олон байшангуудай ханада бэшэжэ, Америкын империалистнуудай эзэрхэлгэдэ эсэргүүсэн Панамын арадай хэжэ байhан үнэн зүб тэмсэлые эрид шууд дэмжэжэ байhанаа Коста-Рикын залуушуул элирхэйлэн мэдүүлээ.

Америкын сэрэгэйхидэй Панамада зоргоороо аашалалдажа байhые буруушааhан хамтын мэдүүлгые Коста-Рикын олон тоото залуушуулай организацинууд толилhон байна. Хүсэд бүрин эрхэтэй, бэеэ даанхай байдалтай болохын түлөө тэмсэжэ байhан Панамын арадай эрхые хамгаалалсахые бүхы дэлхэйн залуушуулые Коста-Рикын эдир залуу хүбүүд басагад уряалhан байна.

МОНТЕВИДЕО. Америкэдэ буруушаалга мэдүүлhэн баhа нэгэ демонстраци эндэ болоо. США-гай эзэрхэг түримхэй ябуулгада эсэргүүсэжэ байhанай тэмдэг болгон демонстраци хэгшэд Америкын тугые болон американ солдадай дүрсые галдаhан байна. Панамын канал шадарай газарые Панамын арадта бусаажа үгэхэ эрилтэ демонстрацида хабаадагшад хээ.

Панамада болоhон hүүлшын ушарнууд тухай Уругвайн сенат тусхай тогтоол гаргажа, «эрхэ сүлөөгөө хамгаалжа байhан Панамын Республикын хуулита эрилтэнүүдые» дэмжэжэ байhанаа элирхэйлэн мэдүүлээ.

КАРАКАС. Венесуэлын ниислэлэй муниципальна совет Панаматай талархажа байhанаа элишэлhэн мэдүүлгэ нэгэн дуугаар баталан абажа, Америкын сэрэгэйхидэй зэрлиг аашые буруушааhан байна. Венесуэлын президентын тушаалда урдань кандидадаар дэбжүүлэгдэhэн сенатор Артуро Услар Пьетри панамска канал шадарай газар тухай урдань баталагдаhан договорые буруушаагаа. Панама өөрынгөө газарые мэдэжэ байха бүрин эрхэтэй гээд тэрэ онсолон тэмдэглэhэн байна.

БАМАКО. Ази, Африкын арадуудтай hанал нэгэдэлгын Малиин комитет ООН-ой генеральна секретарь У Танда, США-гай президент Линдон Джонсондо телеграмма эльгээгээ. Америкын сэрэгүүдые Панамаhаа гаргаха, бүхы дэлхэй дээрэхи амгалан байдалда аюул тохёолдуулжа болохоор США-гай эзэрхэг аашые болюулха тухай эрид шанга эрилтэ энэ телеграмма соогоо комит… хэhэн байна.

БОГОТА. Үнэн зүб тэмсэл хэ… байhан Панамын арадта талархa… байhанаа мэдүүлhэн бэшэгые Па… мын хүдэлмэришэдэй организа… нуудта Колумбиин профсоюзуу… нэгэдэлэй болон талархалгын наци… нальна комитет эльгээгээ. «Сүлө… хые эрмэлзэдэг арадуудые дарах… тулада империалистнууд түдэгэс… гүйгөөр сэрэг дай хэжэ ородог гэ… бидэнэр мэдэнэбди» гээд бэшэг … заагдана. «Империалистнууд диил… дэг, национальна сүлөөрэлгын … гууд бүхы Америкэ түбидэ манда… гээд тэрэ бэшэг соо хэлэгдэнхэй.

УЛААН-БААТОР. Панамада СШ… гай хэhэн эзэрхэг түримхэй ябу… ганууд буруушааха зуураа, М… голой «Үнэн» газетэ иигэжэ … шэнэ: «сүлөөрхын түлөө Панам… арад тэмсэл хэнэ. Хойто Америк… монополистнуудай дарлалтые тэ… нэй тэсэхэ аргань hалаа. Бусад… газар дээрэ байгуулагдаhан хари… сэрэгэй баазануудай ямар ехэ хо… хүргэдэг байhыень Панамада А… рикын хэhэн эзэрхэг ааша … дахин гэршэлэн харуулжа үгэн…

(ТАСС).

Панамынхидай эрилтэ

НЬЮ-ЙОРК, январиин 18. (ТАСС). Панамска канал тухай 1903 ондо Америкэ Панама хоёрой хоорондо баталагдаhан договорые болюулха, Панамска канал дээрэхи гүримые хубилгаха тухай асуудал зүбшэн хэлсэхын тулада Латиин Америкын оронуудай, Англиин, Франциин, СССР-эй, бусад гүрэнүүдэй хабаадалгатай уласхоорондын конференци Панамада ойрын саг … зарлаха, Панамын өөрынгөө бүр… эрхые бэелүүлдэг болохо тухай эри… тэ оронойнгоо эрхэ сүлөөе hэргэ… хын түлөө тэмсэлэй Панамска ком… тет хэнэ.

Панамын студентнүүдэй, про… союзуудай, политическэ болон о… ниитын организацинуудай түлөөл… шэдhөө энэ комитет бүридэдэг юм.

ЧИАРИ: Канал шадарай газар Панамын газар юумэл...

ПАРИЖ, январиин 17. (ТАСС). Панамын президент Чиари «Фигаро» газетын корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө иигэжэ мэдүүлээ:

Панамска канал тухай шэнэ договор баталхые бидэнэр хүсэнэбди. Манай гомдол болон эрилтэнүүдые Холбоото Штадууд оройдоошье хэрэгсээнгүйгөөр 1903 ондо баталагдаhан договорые урдаа баридаг. Юуб гэхэдэ, энэ договор соо «болзоргүй» гэhэн үгэ бэшэгдэнхэй байна бшуу. Шэнэ договор баталхые зүбшөөхэ хүрэтэрэнь Вашингтоной правительстватай дипломатическа харилсаагүй байха гэhэн шиидхэбэри хадаа манай арадай дура хүсэл болоно гэжэ би лаб этигэнэб.

Президент Линдон Джонсоной тусхай түлөөлэгшэ Томас Маннтай хэгдэhэн хэлсээнhээ ямаршье үрэ гараагүй гэжэ Чиари корреспондентнүүдтэ ойлгуулhан байна гээд корреспондент тэмдэглэнэ.

США-гай баримталдаг, «гайхалтай хараа бодолые» Панамын президент буруушаагаа. Бишыхан орон Панамын зүгhөө сэрэгэй талаар хашалта хэгдэнэ гэжэ хүсэн түгэс томо гүрэнэй хэлэдэг байhые тэрэ заагаа. 1903 оной договорой баталагдаhанhаа хойшо дэлхэй дээрэ ехэ хубилалта болоо гэжэ Холбоото Штадуудай мэдэрээд лэ байhан сагта, бидэнэр Вашингтонтой харилсаагаа hэргээхээр бэлэн байнабди гээд тэрэ онсолон тэмдэглээ.

Панамска канал ашаглалгада хоёр орон хабаадана гээд Чиари үргэлжэлүүлэн хэлээ: Хойто америкынхид мүнгэ болон техникэ үгөө, бидэ өөрынгөө газар үгөөбди. Энэ ушар 1903 ондо хараада абтаагүй байгаа, зүгөөр энэ хадаа иимэ байдалые үргэлжэлүүлхэ үндэhэ баримта боложо шадахагүй байна. Бидэнэр шэнэ хэлсээ баталхые, хоёр ороной бэе бэеэ хүндэлэлсэдэг, нэгэнэйнь нүгөөдэеэ мүлжэхые эрмэлзэдэггүй хэлсээ баталхые бидэнэр хүсэнэбди. Зүб эрилтэ хэнэ бэшэ гүбди?

Канал шадарай газар манай ороной газар болоно. Канал барихын тулада бидэнэр тэрэниие арендээр үгэhэн байгаабди гэжэ бидэнэр тоолонобди. Тэндэ манай тугай мандажа байхые зүбшөөхэгүй ямаршье үндэhэ баримта үгы гэжэ бидэнэр тоолонобди.

Хани барисаатай, харилсаа холбоотой байхыел Панамын арад хүсэнэ. Мүнөө хүсэндөө байhан урдын договорой ёhоор иимэ хани барисаа, харилсаа холбоо байгуулха аргагүй гээд президент хэлээ.

Джон Гленнын мэдүүлгэ

НЬЮ-ЙОРК, январиин 17. (ТАСС). Тушаалhаа бууhан Америкын космонавт Джон Гленн мүнөөдэр иигэжэ соносхоо. Огайо штадhаа сенадта hунгагдаха тухай оролдолго гаргахаб. Демократическа партиин списогто орожо, сенадта hунгагдаха хүсэлэнтэй байhанаа элирхэйлнэб гээд тэрэ хэлээ. Колумбус (Ога… штат) городто эмхидхэгдэhэн Пре… конференци дээрэ Гленн иимэ м… дүүлгэ хээ.

Редактор
Ц. О. ОЧИРОВ.

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора —23-67, зам. редактора —38-42, зам. редактора —35-84, секретариата —27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни —47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни —48-89, 33-61, корректорская —35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического —24-74, советского строительства и быта —34-93, рабселькоров и писем —25—41, 38-30, информации —32-74 и переводов —34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н00016. Зак. № 43.